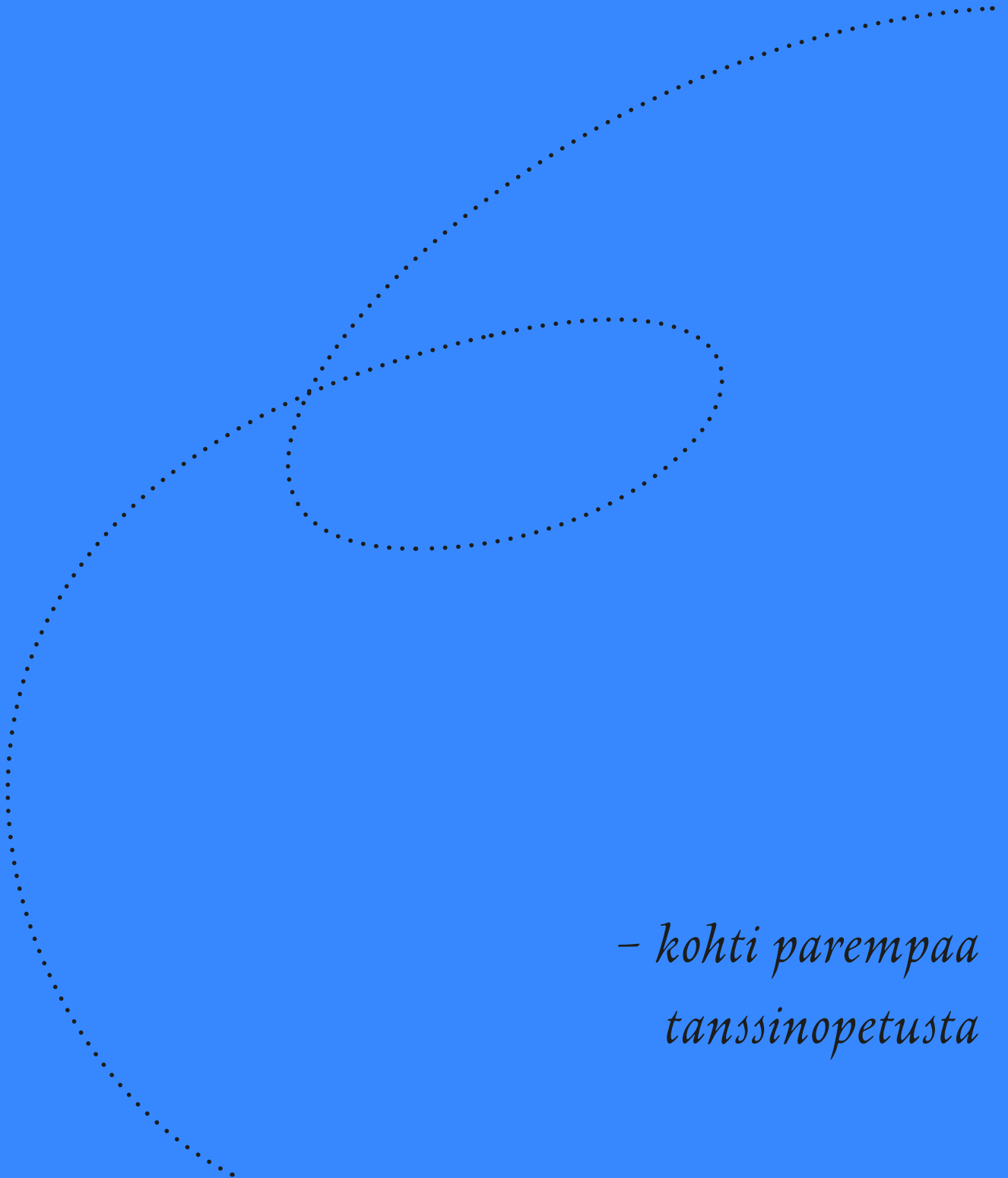

UrbanApa

NEXT STEP

*– kohti parempaa
tanssinopetusta*

NEXT STEP – kohti parempaa tanssinopetusta

Toimitus: Anniina Jääskeläinen

Taitto: Kiia Beilinson

Julkaisija: UrbanApa

Helsinki 2020

NEXT STEP on toteutettu mm. Taiteen edistämiskeskuksen avustuksella.
Kokoelma on osa #STOPHATREDNOW -alustaa.

SISÄLLYSLUETTELO

- 4 Esipuhe
- 7 Johdanto – lyhyt katsaus tanssinopetuksen rakenteisiin
Anniina Jääskeläinen
- 10 Tavoitteellinen tanssin harrastaminen nuoruusiässä
Jenni Heikkinen
- 19 Lapsuuden ja nuoruuden seksuaalisuudesta
Pekka Pinola
- 27 Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden
huomioiminen tanssiopetuksen kontekstissa
Nadja Leham
- 37 Kuinka huomioida moninaisuus ja antirasistisuus
tanssinopetuksessa osa 1: ehdotuksia käytännön työhön
Sonya Lindfors
- 46 Kuinka huomioida moninaisuus ja antirasistisuus
tanssinopetuksessa osa 2: haastattelussa Sophia Wekesa
Sonya Lindfors & Sophia Wekesa
- 52 Tekijät esiin – kolmen pedagogin haastattelu
*Liisa Heikkinen, Fanni Ijäs, Katja Putkonen &
Anniina Jääskeläinen*
- 69 Tanssitunti on monen osan summa – kuinka tunnistaa
vastuukysymykset ja turvalliset rajapinnat arjen
tilanteissa?
Paula Puumalainen & Anniina Jääskeläinen
- 81 Sanastoa ja termejä

Esipuhe

Arvoisa lukija,

Tervetuloa UrbanApa Next Step - näkökulmia parempaan tanssinopetukseen -kirjoituskokoelman äärelle. Tekstit julkaistiin ensin sarjana UrbanApan blogissa kevään 2019 aikana, nyt keväällä 2020 olemme koonneet ne yhdeksi julkaisuksi. Ennen syventymistäsi mitä kiintoisimpaan aihepiiriin, haluan viedä huomioisi hetkeksi tämän kirjoitussarjan taustoihin ja sen tekijöihin.

Vuoden 2018 lopulla mediahuomiota sai useampi lasten ja nuorten harrastustoimintaan liittyvä vakava väärinkäytöstapaus. Tapauksia on tullut tämän jälkeen ilmi lisää. Vaikka tanssin parissa ei ole tätä ennen tullut juurikaan ilmi harrastustoimintaan liittyviä vallan väärinkäytöksiä, olisi sinisilmäistä ajatella, ettei niitä olisi. Jo lähes kaksikymmenvuotisen urani aikana keskustelut ensin harrastajakavereideni, sitten opiskelijatovereideni ja myöhemmin kollegoideni kanssa kertovat muuta. Jokaista erinomaista esimerkkiä kohtaan on valitettavasti myös päinvastaisia kokemuksia.

Tämän kokoelman tavoitteena on tehdä näkyväksi ja aloittaa keskustelu tanssinopetukseen liittyvistä rakenteista epäkohtien osoit-

telun sijaan. Pyrimme rakentamaan entistä kestävämpää ja parempaa harrastusympäristöä tulevaisuudessa.

Mitä siis ovat 2020-luvun uudet pedagogiset työkalut? Minkälaisiin ilmiöihin harrastustoiminnassa tulee jatkossa kiinnittää huomiota? Millaista tukea hyvin vaihtelevista taustoista ammattiin saapuvat pedagogit tarvitsevat ollakseen entistä parempia työssään? Näitä kysymyksiä tarkastelemme kirjoitusarjassamme. Tyhjentävien ohjeiden sijaan pyrimme tarjoamaan näkökulmia, ehdotuksia ja myös konkreettisia työkaluja. Kirjoittajiksi on valittu eri alojen asiantuntijoita, joiden uniikki kokemus ja osaaminen ansaitsevat tulla jaetuksi laajemmalle yleisölle. Tekstit lähestyvät tanssinopetusta nuoruusiän kehitystehtävien, tavoitteellisen harrastamisen, seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden sekä antirasistisen praktiikan näkökulmista. Oppikirjamaisuuden sijaan kyseessä on sarja puheenvuoroja, jotka liukuvat tarkoituksellisesti henkilökohtaisesta yleiseen – ja takaisin henkilökohtaiseen. Niiden näkökulmat ja ääni ovat kirjoittajien. Pyrimme helppolukuisuuteen painavasta aiheesta huolimatta.

Voit syventyä teksteihin järjestyksessä tai selata niitä mielesi mukaan.

Olemme liittäneet mukaan pienen sanaston, jonka avulla voit tutustua kirjoituksissa käytettyihin termeihin tarkemmin. Ennen ensimmäistä osaa haluan vielä ilmaista lämpimän kiitokseni jokaiselle sarjan kirjoittajalle – ilman teitä emme olisi tässä.

Tässä vaiheessa prosessia saimme mahdutettua mukaan monia tärkeitä aiheita. Kuitenkin monta tärkeää aihetta jäi vielä käsittelemättä. Kuten elämässä ja taiteessa matkamme jatkuu. Toivotan tervetulleiksi aiheesta kiinnostuneet kollegat jatkamaan työtä kanssamme osana UrbanApa -yhteisön toimintaa.

Lopuksi haluan kiittää rakasta ystävääni ja kollegaani Sonya Lindforsia. Jälleen kerran me saatoimme 'jotain' ideasta konkretiaan, nollostasataan, tyhjästä julkaisuvalmiuteen. Se näyttäytyy helppona ja arkisena tekemisenä, mutta todellisuudessa kyseessä on supervoima.

Oulussa 30. tammikuuta 2020

Anniina Jääskeläinen

Next Step -julkaisun toimittaja

Anniina Jääskeläinen

Johdanto

– lyhyt katsaus tanssinopetuksen rakenteisiin

Harrastustoiminta on iso ja tärkeä osa monen lapsen ja nuoren kehitystä. Mitä korkeammalle tähdätään, sen enemmän aikaa lapset ja nuoret viettävät harrastuksen parissa. Täten suurempi vastuu nuorten kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen tukemisesta siirtyy myös harrastustoiminnan järjestäjien harteille. Opettajan tai valmentajan merkitys lapsen ja nuoren elämässä korostuu yhdessä vietetyn ajan lisääntyessä. Parhaimmillaan kyseessä voi olla kasvavan yksilön kehitystä tukeva toiminta, joka tarjoaa rakkaan lajin ja ystäväpiirin loppuelämäksi. Parhaimmillaan tilanne voi vaatia psyykkistä apua traumaattisten kokemusten vuoksi.

Merkittävä osa tanssialan harrastustoiminnasta on, tanssin lajista riippuen, yksityisten yritysten tai muiden pienten toimijoiden järjestämää. Tanssinalan pedagogista koulutusta on ollut Suomessa tarjolla vasta suhteellisen vähän aikaa, eikä kaikkiin tanssin-

lajeihin ole saatavilla lajin sosiokulttuuriset erityispiirteet huomioivaa pedagogista ja didaktista koulutusta. Suomessa tanssinopettajan ammattinimikkeellä koulutusta järjestävät osakeyhtiön muodossa ammattikorkeakoulut. Virallisen koulutuksen ulkopuolelle jäävissä lajeissa vastuu toiminnan kehittämistä on perinteisesti ollut itseoppineilla ”guruilla”, joiden meriitit pohjautuvat usein menestykseen omalla taiteellisella tai kilpailullisella uralla. Karismaattinen henkilökuva, taituruus ja kilpailumenestys ovatkin mahdollistaneet monelle toimeentulon taiteenalalla, jolla työllistyminen on haastavaa kovan kilpailun ja heikentyvän taloudellisen tuen aikana. Tanssikoulu-yrittäminen on muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta pien- ja mikroyritysten toimintaa.

Kasvatus ja tanssikasvatus ovat pitkällä aikavälillä tapahtuvaa toimintaa, jotka nojaavat opettajan ja oppilaan väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Vastuu tämän vuorovaikutussuhteen laadusta ja rajoista on aikuisella. Vastuuhenkilön ollessa itsekkin nuori tai pedagogiseen työhön kasvava nuori aikuinen, vastuu hänen toiminnastaan on myös järjestävällä taholla. Pyrkimys turvalliseen vuorovaikutukseen vaatii vastuuhenkilöltä kykyä itsereflektioon, valta-asetelman tunnistamista ja toiminnan fokusoimista pois omasta taiteilijapersoonasta kohti opetettavaa/valmennettavaa. Taidealan myytit ”luovista persoonista” eivät ole poissa tanssinkaan parista, vaan poikkeava käytös, turvallisten rajojen ylittäminen, tunnesäätelyn haasteet ja jäsentymätön toimintatapa voidaan nähdä jopa ansioina. ”Taiteellisuus”, ”luovuus” tai ”vaativuus” ihailtuina ominaisuuksina voivat hämätä ammattitaidon kasvatuksellisten osa-alueiden ilmeisiä puutteita.

Yksilötasolla tapahtuvaa tanssinopetustoimintaa säätelevät ja mahdollistavat toiminnan rakenteet. Vastuu toiminnan sisällöstä, laadusta ja tarkoituksenmukaisuudesta lepää toimintaa järjestävien organisaatioiden harteilla. Luovan alan organisaation tulee olla erityisen tietoinen kasvatuksellisesta vastuustaan toiminnan keskittyessä lapsiin ja nuoriin. Vastuuseen liittyvät myös organisaation arvopohja, toiminnan näkyvät ja piilotavoitteet sekä kyky ja rohkeus ennaltaehkäistä ja puuttua toiminnassa epäilyihin ja ilmeneviin väärinkäytöksiin. Ongelmien vähättely ja piilottelu kuuluvat toivottavasti menneisyyteen. Työnantajien tehtävänä on vastata henkilökuntansa säännöllisestä koulutuksesta, tarjota tasa-arvoiset ja toiminnan kehittämiseen sitouttavat työehdot sekä mahdollistaa toiminnalle rakenteet, joissa minkäänlaiset väärinkäytökset eivät jää piiloon. Organisaation tärkeimpiin tehtäviin kuuluvat toiminnan taustalla olevien arvojen tunnistaminen, kriittinen tarkastelu ja tuominen läpäisemään kaikkea toimintaa. Tanssin harrastustoiminnan kehitys voisikin tulevaisuudessa keskittyä lajikehityksen ja kilpailumenestyksen lisäksi myös ammattimaiseen kasvatukseen, turvallisten rajapintojen luomiseen ja kestävien työskentelyolosuhteiden tasavertaiseen mahdollistamiseen.

Anniina Jääskeläinen on tanssitaiteilija ja lääkäri, joka on opiskellut Tukholman Dans- och Cirkushögskolanissa (DOCH), Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun tanssitaiteen laitoksella ja Oulun yliopistossa. Anniina on toiminut vuodesta 2004 tanssinopettajana eri ikäisten ja tasoisten tanssijoiden kanssa aina aloittelijoista ammattiin opiskeleviin saakka. Anniina on perustanut helsinkiläisen UrbanApa-yhteisön yhdessä Sonya Lindforsin kanssa. Tästä työstä heille myönnettiin tanssitaiteen valtionpalkinto vuonna 2013. Tällä hetkellä Anniina kirjoittaa väitöskirjaa rintasyövästä ja opettaa tanssia SM-tasolla kilpaileville lapsille ja nuorille.

Jenni Heikkinen

Tavoitteellinen tanssin harrastaminen nuoruusiässä

Nuoruusikä on monella tapaa mullistava elämänvaihe. Suhteellisesti lyhyessä ajassa kehittyvä ihminen kokee sekä fyysisesti, psyykkisesti että sosiaalisesti suuria muutoksia: murrosiän muutokset kehossa voivat olla epäsuhdassa psyykkisen kehityksen kanssa tai toisinpäin. Samanaikaisesti sosiaaliset suhteet muuttuvat monisyisemmiksi, ja opilliset haasteet kasvavat vuosi vuodelta kulminoituen jatko-opintojen suunnan valitsemiseen. Nuori tekee kovasti töitä vähitellen irtaantuen vanhemmistaan, omien harrastusten, kiinnostuksenkohteiden ja vertaissuhteiden merkityksen vahvistuessa. Tämän lisäksi seksuaali- ja sukupuoli-

identiteetti tulevat eri tavoin keskelle mieltä. Ei ihme, että tämän kaiken mullistavan lomassa nuori herkästi ”taantuu” mustavalkoiseen ajattelun maailmaan: nuori ikään kuin tarvitsee edes joitakin selkeitä asioita mieleensä kaiken epävarmuuden keskellä.

Tanssi on monimuotoinen taide- ja liikuntamuoto, joka voi ruokkia nuoren kasvua, luovuutta ja itsenäisyyttä. Murrosiän myötä muuttuvan kehon vähittäinen haltuunotto on nuorelle yksi tärkeimmistä kehitystehtävistä matkalla aikuisuuteen. Tanssissa kehollisuuteen ja luovuuteen yhdistyy myös syviä sosiaalisia merkityksiä, koska tanssia usein harrastetaan osana ryhmätoimintaa.

Tanssi on siitä joustavaa harrastamisen muodoissaan, että sitä on mahdollista harrastaa kevyemmin viikoittaisilla tunneilla tai tiiviisti ja tavoitteellisesti pitkäjänteisesti ponnistellen. Käsittelen tulevassa ensi sijassa tavoitteelliseen tanssin harrastamiseen liittyviä nuoruusiän kehityksen näkökulmia. Tavoitteellisella tanssin harrastamisella voisi tässä yhteydessä ajatella useamman kerran viikossa tapahtuvaa harjoittelua, jolla pyritään kehittymiseen määrätietoisesti.

NUORUUSIKÄ JA KEHOLLISUUS

Pitkäjänteinen tanssin harrastaminen on parhaimmillaan monella tapaa nuoren kehitystä tukevaa. Nuorella muuttuva keho herättää väistämättä epävarmuutta, kömpelyyden tunnetta ja omaan kehoon kotiutuminen vie aikaa. Nuoruusiässä heräävä seksuaalisuuden toteuttamisen sisäinen, usein myös ulkoinen, paine lisää kehollista levottomuutta. Konkreettista toteuttamista seksuaalisuuden kautta vielä harjoitellaan mielikuva-

tasolla. Ne nuoret, jotka nauttivat kehollisesta harjoittelusta saavat tanssin kautta vahvistusta pystyvyyden kokemukseen. Kokemus omasta kehosta tutumpana vahvistuu tanssissa kehoon liittyvän itsetuntemuksen lisääntyessä.

Heräävän seksuaalisuuden ja oman erillisen minuuden kypsymisen vuoksi tavoitteellinen tanssin harrastaminen nuoruusiässä on toisaalta äärimmäisen haurasta ja herkkää. Tanssissa oma keho tulee näkyväksi ja toisten katseiden merkitys korostuu epävarman nuoruusikäisen mielessä. Vaikka nimenomainen tanssilaji ei esimerkiksi tietynlaista kehoihannetta välttämättä suoraan vahvistaisikaan, on jonkinlaisten ulkonäköpaineiden olemassaolo väistämätöntä. Esimerkiksi katutanssilajeissa voi ajatella olevan ehkä enemmän liikkumatilaa tämän suhteen. Tietyissä tanssilajeissa kuitenkin myös tämänkaltaisen rivien välistä luettava tai suoraankin todettu paine tiettyjen ulkonäkönormien täyttymiseen on olemassa.

Ympäristöstä tulevat kommentit jäävät mieleen ja korostuvat, kun nuori etsii erillistä omaa itseään muiden silmistä peilaten. Identiteetti rakentuu nuoruusikäisellä pala palalta ja perhesuhteiden sijaan korostuu kavereihin ja perheen ulkopuolisiin aikuisiin identifioituminen. Nuori kerää ympäristöstään ikään kuin palasia oman identiteettinsä rakennusmateriaaliksi. Vähitellen hän sisäistää itseään koskevia toistuvasti ilmeneviä käsityksiä sisäisiksi totuuksiksi. Opettajan ja vertaisten sanat ja myös elein ja ilmein viestitetty käsitys nuoresta merkitsee nuorelle enemmän kuin aikuisen näkökulmasta usein hahmottaakaan. Vanhemmilla on edelleen tärkeä merkitys nuoren kehittymistä arvostavina ja nuoren omaa innostusta peilaavina turvallisina tuttuina aikuisina.

Nuoruusiässä korostuu nuorten itsenäisen ja omaehtoisen tekemisen merkitys, jolloin kaikki kehitystä eteenpäin vievä toiminta ei ole aikuisten järjestämää strukturoitua tekemistä. Tanssin omaehtoinen harjoittelu esimerkiksi kaveriporukan kesken voi tarjota nuorelle tällaisen foorumin. Toisaalta nuorelle tarjoutuu opettajan kautta usein identifioitumisen kohde, jolloin opettajasta tulee tärkeä esikuva. Nuori alkaa hahmottamaan, millaista on olla toisenlainen aikuinen kuin omat vanhemmat ovat ja minkälainen aikuinen itse oikeastaan haluaisi olla. Kiinteässä oppilas-opettaja-suhteessa nuori on siten poikkeuksellisen haavoittuvainen myös suhteen negatiivisille puolille. Opettaja ei edusta nuoren mielessä vain yksittäistä henkilöä vaan esimerkiksi aikuisia tai tiettyä sukupuolta kokonaisuudessaan. Opettaja voi myös edustaa tanssijuutta, jolloin opettajan mielipiteet ja toiminta yleistyvät nuoren mielessä herkästi käsittämään koko tanssinalaa.

Tutkimuksissa on havaittu, että opettaja-oppilas-suhteen laatu vaikuttaa merkittävästi harjoitteluun paneutumiseen ja harjoittelun innostavuuteen. Opettajan palaute ja toimiva kommunikatio ovat merkittävä osa hyvää suhdetta: kun palautetta saa ja se on johdonmukaista, tämä lisää todennäköisyyttä nauttia harjoittelusta yhä edelleen. Palautteen kohdentaminen nuorelle sopivaksi ja motivaatiota lisääväksi vaatii oppilaan persoonallisuuden tuntemista: itseään ruoskivalle nuorelle kriittinen palaute voi toimia tarkoitustaan vastaan, mutta nuorelle, joka yleensä kulkee siitä, mistä aita on matalin, jämäkkä palaute voi tuntua välittämiseltä.

TAVOITTEELLISUUDESTA NUORUUSIKÄISEN HARRASTAMISESSA

Tavoitteiden asettaminen nuoruusikäisen harrastuksen yhteydessä voi merkitä nuorelle monia asioita. Mikäli nuori on harrastamisesta sisäisesti innostunut ja kokee nautintoa harjoittelusta, voi tavoitteiden asettaminen lisätä palkitsevuutta, sitoutuneisuutta ja innostusta tämänkaltaisella nuorella. Tanssiharrastuksen mahdollistama kilpailullisuus voi vahvistaa nuoren kokemusta siitä, että harjoittelulla on merkitystä tanssijana kehittymiselle. Kilpailutilanteet tarjoavat ikään kuin tarkistuspisteen omalle kehittymiselle. Tämä voi parhaimmillaan yleistyä muuhun oppimiseen ja tuottaa esimerkiksi oivalluksen pitkäjänteisen harjoittelun merkityksestä. Juuri oivaltamisen tiedetään olevan oleellinen näkökulma vertaillessa oppimistuloksia eri oppilaiden välillä: ne lapset ja nuoret, jotka käsittelevät osaamisen merkittävästi muuttuvan harjoittelun myötä todennäköisemmin panostavat harjoitteluun enemmän kuin ne lapset ja nuoret, jotka uskovat menestyksen johtuvan suuremalta osin synnynnäisestä lahjakkuudesta.

Mikäli harrastamisen suhteen asetut tavoitteet nousevat voimakkaasti nuoren ulkopuolisista tekijöistä voi käydä niin, että nuori vähitellen kadottaa alun perin vahvankin sisäisen innostuksen ja palon tanssia kohtaan. Ulkopuolisista tekijöistä esimerkiksi käyvät vanhempien halut ja toiveet, valmentajan tai tanssinopettajan näkemykset oikeasta harjoittelun suunnasta. Mikäli nämä halut ja toiveet alkavat voimakkaasti kuljettaa nuoren harjoittelua ikään kuin yli nuoren oman tahdin, on riski innostuksen menettämiseen todellinen. Osa nuoruusikäisistä hakee

omaa itseään ja erillistä minuuttaan voimakkaasti vastareaktioiden kautta. Tällöin aikuisten voimakkaat näkemykset ja ohjailu saavat aikaan käänteisen vaikutuksen. Nuori saattaa lopettaa harrastamisen pyrkiessään oman psyykkisen tilan saamiseen. Toisaalta tavoitteelliseen ponnisteluun rohkaiseva opettaja voi valaa itseluottamusta ja tuoda tarvittavaa eteenpäin työntöä epäroivään askeleeseen nuorelle, jolla on hauraampi itsetunto.

Tanssissa yhdistyy poikkeuksellisella tavalla sekä fyysisen suorituskyvyn että luovan itseilmaisun merkitys. Itseilmaisun näkökulmasta mietittynä tavoitteellisen harrastamisen soisi sisältävän nuoren itseilmaisua ja omaa minuutta vahvistavia elementtejä. Luovuuden ja itseilmaisun merkitys psyykkiselle kehitykselle on noteerattu psykologiatieteen piirissä hyvissä ajoin. Jo lapsi hahmottaa leikin kautta, että voi osallistua ja luoda jotakin uutta vuorovaikutuksessa toisen kanssa. On tärkeää ruokkia tätä kykyä asettua leikkimieliseen tilaan toisten ihmisten kanssa nuoren kehittyvässä mielessä, sillä tällä tavoin joustava mieli on muutaakin myönteistä nuoruusiän kehitystä ruokkiva moottori. Tanssin harjoittelun motivaation ylläpysymiseen vaikuttaa merkittävästi tunne siitä, että ohjatun ryhmäharjoittelun sisälläkin on tilaa itseilmaisulle ja oman itsensä toteuttamiselle.

MOTIVAATIO JA PSYKKINEN HYVINVOINTI HARJOITTELUSSA

Kilpailullisuuteen ja tavoitteellisuuteen nuorten vapaa-ajan toiminnassa liittyy aina myös riskejä. Harrastamisen imu voi korvautua ylisuorittamisella ja uupumisella. Nuorten kyky joustavaan itsesäätelyyn, eli omien voimavarojen, tunnetilojen ja toiminnan tarkkailuun ja säätelyyn, on vielä kehittymässä. Tut-

kimuksissa on todettu, että tanssijoiden psyykkiseen hyvinvointiin liittyy voimakkaasti sekä tanssijoiden persoonallisuus- että oppimisympäristötekijöitä. Perfektionismin tiedetään olevan karkeasti yhteydessä uupumusoireiluun, mutta perfektionismia tarkemmin tarkasteltuna on löydetty eroja eri perfektionismin alalajien suhteen. On todettu muun muassa, että voimakkaasti sisäisiä tavoitteita asettavat tanssijat kärsivät vähemmän uupumusoireista, kuin tanssijat, joilla perfektionismi liittyy etupäässä arvioinnin lopputulemaan. Osalla nuorista on myös paremmat psyykkiset resurssit itseohjautuvaan tekemiseen. Tavoitteellinen harrastaminen ja siihen usein liittyvä kilpailullisuus tuovat luonnollisesti painetta nuoren elämään. Tämä paine voi olla hyvin säädeltävissä ja olla ikään kuin ”positiivista stressiä”: nuori oppii käsittelemään tunteitaan ja sietämään epävarmuutta kilpailutilanteissa ilmenevän paineen alla ollessaan. Tämä voi vahvistaa nuorta ja siirtyä muuhun elämään tärkeänä itsesäätelyn kykynä.

Mikäli nuoren kyvyt tunnistaa omia rajojaan ja voimavarojaan ovat vähäisemmät, ovat uupumisen riskit myös todelliset. Tämä pätee etenkin, mikäli nuori hellittämättä pyrkii täydellisyyteen. Nuoret, jotka ovat herkkiä ulkoisten odotusten täyttämisen paineelle, ovat luultavimmin eniten alttiita ylittämään omat voimavaransa harjoittelussa. Jotta nuori voisi pärjätä ja vahvistua kilpailutilanteissa, tulee harjoittelun ”kotipesän”, opettaja-oppilas-suhteen tai harjoitusryhmän, olla riittävän turvallinen ja välittävä. Tällöin ulkoiselle arvioivalle vertailulle altistuminen ei korostu liikaa nuoren mielessä. Psykkistä hyvinvointia tukevista oppimisympäristöistä puhutaan voimaannuttavina ympäristöi-

nä. Niillä tarkoitetaan ympäristöjä, jotka tukevat oppijan autonomiaa, vaikuttamisen mahdollisuuksia ja tehtäväsuuntautuneisuutta oppijoiden keskinäiseen vertailuun suuntautumisen sijaan. Kuvan kaltaiset ympäristöt viljelevät arvostavaa lähestymistä suhteessa oppijaan. Vastakohtana tällaisille oppimisen olosuhteille on enemmänkin halvaannuttava ympäristö, joka nojaa oppimisen suhteen voimakkaasti pakottamiselle, painostukselle, rankaisulle, tunnustuksen epätasaiselle jaolle ja ohjaa normatiiviseen vertailuun oppijoiden kesken. Näitä ilmiöitä voi tunnistaa tanssin harjoittelun parissa eri muotoisina, samakin harjoitteluympäristö voi sisältää elementtejä molemmista ilmapiireistä. Oppimisessa ja psykologisessa kehityksessä puhutaan *optimaalisesta turhaumasta*, joka on yhteydessä epämukavuusalueen käsitteeseen: sopiva turhautuminen vie kehityksessä eteenpäin, mutta liiallinen turhauma lannistaa, madaltaa itseluottamusta ja uuvuttaa.

Psyykkisen hyvinvoinnin sekä positiivisen kasvun ja kehityksen turvaamiseen nuori tarvitsee harjoitteluun osallistuvien aikuisten tukea, muun muassa paineen liiallisen kasaantumisen tunnistamisessa. Erilaiset vastoinkäymiset harrastamisen sisällä, kuten fyysiset loukkaantumiset, pettymykset esiintymistilanteissa suoriutumiseen tai treeniryhmän sisäiset ristiriidat, vaativat nuorelta muun paineen lisäksi ylimääräistä psyykkistä työtä. Toki nuorilla on tanssin lisäksi muutakin elämää: paineet opiskeluissa, perhe- ja kaverisuhteiden kiemurat ja seurustelukuviot. Nuori saattaa ajallisesti vaativan harrastuksen vuoksi joutua punnitsemaan arvojaan: mitä asioita asettaa etusijalle elämässään. Nuoren ihmisen elämäntilanteet ovat herkästi vaihtuvia ja mullistavia ihmissuhdekokemuksia saattaa tulla eteen ensimmäistä

kertaa. Tanssin tavoitteelliseen harrastamiseen liittyvät aikuiset ovat tärkeässä roolissa nuoren tukemisessa, eivät pelkästään tanssijana kehittämisessä teknisessä vaan myös psykologisessa mielessä. Psykologiset voimavarat ja vahvuus ovat merkittävä osa paremmaksi tanssijaksi kehittämisessä. Vahvuutta on myös oman herkkyyden ja haavoittuvuuden tunnistaminen, jonka voi parhaimmillaan kanavoida takaisin luovaan tekemiseen tärkeänä voimavarana.

Aikuiset ovat tärkeitä nuoren valmiuksien ja voimavarojen tukijoina, jotta nuori voisi mahdollisimman hyvässä suhteessa nauttia ja ponnistella tärkeän harrastuksensa parissa. Parhaimmillaan tanssi ja muukin pitkäjänteinen harjoittelu vetävät nuorta voimakkaan imun lailla puoleensa. Tällöin nuori voi kokea tyydytystä, paloa, haastetta ja oman itsensä vahvistumista – kaikkea sopivassa suhteessa.

LÄHTEET

Cumming, J. & Duda, J.L. (2011). Antecedents of burnout among elite dancers: A longitudinal test of basic needs theory. *Psychology of Sport and Exercise* (12), 159-167.

Cumming, J. & Duda, J.L. (2012). Profiles of perfectionism, body-related concerns, and indicators of psychological health in vocational dance students: An investigation of the 2 x 2 model of perfectionism. *Psychology of Sport and Exercise* (13), 729-738.

Hancox, J.E., Quested, E., Ntoumanis, N. & Duda, J.L. (2017). Teacher-created social environment, basic psychological needs, and dancers' affective states during class: A diary study. *Personality and Individual Differences* (115), 137-143.

Isoard-Gauthier, S., Trouilloud, D., Gustafsson, H. & Guillet-Descas, E. (2016). Associations between the perceived quality of the coach-athlete relationship and athlete burnout: An examination of the mediating role of achievement goals. *Psychology of Sport and Exercise* (22), 210-217.

Stark, A. & Newton, M. (2014). A dancer's well-being: The influence of the social psychological climate during adolescence. *Psychology of Sport and Exercise* (15), 356-363.

Winnicott, D.W. (1971). *Playing and reality*. Routledge: Lontoo ja New York.

Jenni Heikkinen on psykologi ja nuorisopsykoterapeutti, joka työskentelee nuorisopsykiatrian poliklinikalla ja on kiinnostunut identiteetti-kehityksen kehollisuudesta. Hänellä on pitkä tausta katutanssin parissa.

Pekka Pinola

Lapsuuden ja nuoruuden seksuaalisuudesta

*”Jokaisella on oikeus elämään,
vapauteen ja turvallisuuteen, joita
ei saa uhata, rajoittaa tai riistää
mielivaltaisesti seksuaalisuudesta
johtuvien syiden.”*

*”Jokaisella on oikeus hallita ja päättää
vapaasti heidän seksuaalisuuttaan ja
kehoaan koskevista asioista.”*

Seksuaalisuus on osa jokaista ihmistä. Seksuaalisuus vaikuttaa meidän tapaamme tuntea, käyttäytyä, elää ja olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Seksuaalisuus on jokaisessa ihmisessä vauvasta vanhukseen ja se kehittyy sekä muuttaa muotoaan vuosien varrella.

Lapsuuden ja nuoruuden seksuaalisuus on herkkä aihe, josta puhuminen ja sen esille ottaminen ovat yhteiskunnassamme osin vaietua asiaa. Lapsuuden ja nuoruuden seksuaalisuus on olemassa ja sillä on tärkeä osa nuoren kehitystehtävissä kohti aikuisuutta. Valveutuneelle, nuorten kanssa töitä tekeväälle ihmiselle on tärkeää tuntea myös seksuaalisuuden kehittymistä. Yksinkertaistettuna seksuaalisuuteen kasvaminen tapahtuu portaittain, sen toteuttaminen tapahtuu yksilöllisesti ja eri vaiheiden välillä tapahtuva aaltoilu on myös tavallista.

LAPSUUS

Seksuaalisuus on tärkeä osa jokaista ihmistä ja se on olemassa myös vastasyntyneelle. Vauvaiässä keskitytään aisteihin; maistaminen, näkeminen, kuuleminen ja tunteminen ovat tärkeässä roolissa. Kun tullaan taaperoikään oman kehon tunnistaminen ja siihen tutustuminen esim. koskettelun kautta ovat tärkeitä seksuaalisuuden kehityksen tehtäviä. Taapero myös nauttii kosketuksesta ja kulttuurisidonnaiset asiat, kuten normit alkavat tulla osaksi lasta. Sukupuoli-identiteetti alkaa tässä vaiheessa myös kehittyä.

Leikki-iässä tutustutaan edelleen kulttuurisiin tapoihin ja erilaisiin normeihin. Seksuaalisuuden kehittymisen osaksi kuuluvat myös alastomuuteen liittyvät leikit, joista pian lasten oppiessa sosiaa-

lisen yhteisönsä säännöt, tulee usein salattuja. Seksuaalisuuden kehittymisen tärkeänä osana lapsi oppii vuorovaikuttamaan toisten ihmisten kanssa, oppii tuntemaan ja tulkitsemaan toisten tunteita. Lapsi oppii empatiaa, joka on tasapainoisen seksuaalisuuden avainelementtejä.

Varhaisnuoruudessa, kymmenen ikävuoden molemmin puolin, seksuaalista kehitystä kuvaavat ensimmäiset ihastumiset ja romanttisten haaveiden esiin tuleminen. Lapsi voi tässä vaiheessa ihastua johonkin lähipiirin aikuiseen, joka voi olla esimerkiksi oma vanhempi tai harrasteryhmän vetäjä. Hieman myöhemmin lapsi ymmärtää, ettei lähipiirin aikuinen ole hänelle tavoitettavissa ja idolisoinnin kohde siirtyy abstraktimpiin hahmoihin, kuten elokuvatähtiin tai roolihahmoihin.

Varhaisnuori seuraa ympärillä toimivaa yhteiskuntaa hyvin tarkasti. Sukupuoliroolit ja niiden toteuttaminen lapsen elinpiirissä ohjaavat usein ajattelua. Mikäli maailmankuvaa ei tässä kohdassa laajenneta, voi esimerkiksi itsensä pojaksi kokevan tytöksi sukupuolitetun lapsen psykososiaalinen kehitys vaarantua. Huomioonottavassa ja turvallisessa ympäristössä nuori saa kuitenkin rauhassa toteuttaa omia kehitystehtäviään, jotka ovat tärkeitä tulevaisuuden kokemusten kannalta.

NUORUUS

Nuoruudessa seksuaalisuuden kehittyminen yhdessä murrosiän kehollisten muutosten kanssa voi olla erittäin myrskyisää. Kasvavia viettejä, seksuaalisesti virittyneitä ajatuksia, unia ja fantasioita esiintyy lähes jokaisella nuorella. Nämä asiat voivat hämmentää nuorta ja näkyä ulospäin esimerkiksi levottomuu-

tena ja seksuaalisuutta korostavana puheena tai käytöksenä. Toisaalta seksuaalisuuden kehittyminen voi olla romanttisia ajatuksia ja unelmointia, jotka eivät juurikaan näy ulospäin. On myös nuoria, joilla ei herää murrosiässä minkäänlaisia seksuaalisia tarpeita tai tunteita ja tämä kokemus voi jatkua aikuisuuteen, tai vaikka loppuelämän. Jokainen vaihtoehto on yhtä arvokas, normaali ja tärkeä, seksuaalisuuden kehittyminen on yksilöllinen polku.

Nuoruudessa kehoon liittyy hyvin herkkiä asioita ja muun muassa epävarmuutta omasta vartalosta esiintyy paljon. On tärkeää, että kasvava nuori saa itse omilla ehdoillaan tutustua kehoonsa. On tavallista, että esimerkiksi itsetyydytys kuuluu osana kehittyvän nuoren elämään, joskus jopa useita kertoja päivässä.

AIKUISEN ROOLI NUOREN KEHITYKSEN TUKENA

Alati muuttuvassa kehossa ja mielen myllerryksessä nuori voi olla hämmentynyt. Epärealistinen vertailu toisiin ihmisiin ja kehonkuvan vääristyminen ovat myös verrattain tavallisia ilmiöitä. Nuori tarvitsee tässä vaiheessa hyväksyvää ilmapiiriä ja kannustusta kohti terveellisiä elämäntapoja kehollisuuden tueksi. Nuori saattaa pukeutua hyvinkin paljastaviin ja seksuaalisesti virittyneisiin vaatteisiin, mutta tämä ei tarkoita sitä, että hän olisi halukas seksuaaliseen kanssakäymiseen. Kehollinen koskemattomuus on ihmis-oikeus. Ahdistunut nuori voi aktiivisesti hakea fyysistä läheisyyttä lohdutukseksi, jolloin aikuisen täytyy tuntea rajat hyväksyttävästä käyttäytymisestä nuoren ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa.

Ulospäin joskus rajulta tai hyvinkin avoimelta vaikuttava nuori on herkässä kehittymisen vaiheessa, jossa myös erilaiset ulkopuolisen

paineet ovat kovat. Nuorilla saattaa olla vääristyneitä käsityksiä ikätovereidensa seksuaalisista kokemuksista ja nuoret kokevat painostusta oman seksuaalisuutensa toteuttamiseen. Muiden seurustelusuhteet tai käyttäytyminen seksuaalisvirittyneesti voi ahdistaa nuorta ja ajaa hänet tekemään itselleen epämiellyttäviä asioita. Tilan antaminen ja nuoren tukeminen ovat tärkeässä roolissa. On muistettava, että fyysisesti lähes jo aikuista vastaava nuori on kuitenkin kehitystehtäviensä kanssa kesken ja tarvitsee ohjausta sekä turvallista läsnäoloa aikuisilta.

HUOMIOITAVAA PEDAGOGISEN TYÖSKENTELYN TUEKSI

Itseilmaisuus esimerkiksi tanssin keinoin voi olla kannatteleva ja eteenpäin kuljettava voimavara nuorelle. Tanssissa kehollisuus on hyvin vahvana mukana ja tämän vuoksi aiemmin esitetyt vartaloon tai itseen liittyvät epävarmuustekijät voivat olla ahdistavia. Toisille nuorille tämä ei ole elämää häiritsevää tekijää, mutta ilmiö on toisaalta ohjaavan aikuisen näkökulmasta tärkeää pitää mielessä. Ilmaisussa on tärkeää, että nuori voi käyttää kehollisuuttaan siten, että se ei loukkaa hänen oikeuttaan omiin valintoihin ja yksityisyyteen, eikä toisaalta loukkaa muiden ihmisten vastaavia oikeuksia. Tarvittaessa nuoren voi ohjata keskustelemaan esim. terveydenhoitajan tai koulukuraattorin kanssa, jotta tilanne ei pääse kärjistymään.

Nuorten kanssa työskennellessä on tärkeää myös normikriittisyys. Normikriittisessä ajattelussa ihmisen piirteet, kuten sukupuoli tai seksuaalisuus, eivät ole määrittäviä tekijöitä. Sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin kehittyminen ja vahvistuminen ovat myös nuoruuden kehitystehtäviä, joiden kanssa nuori voi ahdistua

äärimmäisen pahasti. Yhteiskunnassamme on tavallista esittää asioita heteronormatiivisessa valossa ja esimerkiksi homoseksuaalisia tunteita tai ajatuksia läpikäyvä nuori kokee helposti olevansa vääränlainen tai huonompi kuin muut. Sukupuolen ja seksuaali-identiteetin kanssa on tärkeää olla olettamatta, jolloin mahdollistaa jokaiselle nuorelle yhtäläiset oikeudet omiin tunteisiin ja kokemuksiin.

Seksuaalisuus ja sen toteuttaminen ovat vahvasti kulttuurisidonnaisia asioita. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa tämä on tärkeää huomioida nuorten kanssa työskennellessä. Tutkimusten mukaan suomalaiset suhtautuvat sallivammin alastomuuteen, erityisesti lasten kohdalla verrattuna esimerkiksi amerikkalaisiin. Eurooppalaisilla on yleisesti vapaampi suhtautuminen seksuaalisuuteen, mutta toki on huomioitava muun muassa uskontoihin liittyvät käyttäytymisen eroavaisuudet. Kulttuurinen perimä vaikuttaa lasten kasvatukseen, mutta on tärkeä muistaa, että perheen sisäinen kulttuuri vaikuttaa usein seksuaalisuuden kehittymiseen vielä enemmän; miten asioista puhutaan, kuka saa puhua ja voiko toista koskettaa esimerkiksi halaamalla. Eri taustoista tulevien nuorten ryhmissä haasteita varmasti esiintyy, mutta edelleen tärkeintä on kehittää hyväksyvää ilmapiiriä, jossa jokainen nuori voi olla turvallisesti oman kulloisenkin kehitystehtävänsä kanssa.

Nuorten kanssa työtä tekevien on tunnettava peruspiirteissään seksuaalisuuden kehittyminen ja kyettävä tukemaan nuorta kasvutehtävässään hänen tarpeidensa vaatimalla tavalla. On tärkeää tietää, että nuoren maailmankuvassa seksuaalisuus ja seksi voivat hyvinkin esiintyä niin puheissa kuin teoissa, eri tavalla kuin

miten aikuinen (omalla kehityspolullaan) on ne tottunut näkemään. Kaikkien nuorten kanssa töitä tekevien ei luonnollisestikaan tarvitse olla seksuaalikasvattajia ja tärkeintä onkin tukea nuorta hänen kehityksessään sekä ohjata nuori tarvittaessa tiedon äärelle.

LOPUKSI: SEKSUAALISUUDEN HEDELMÄT

Kuten fyysinen olemuksemme, liikkuminen, kasvojen ilmeet ja ajatukset, seksuaalisuus on osa ihmistä ja se voi ilmentyä monin eri tavoin eri elämänalueilla. Siihen voi liittyä suurta tuskaa ja ahdistusta, mutta pohjimmiltaan seksuaalisuus on osa, joka hyvin vahvasti linkittyy nautintoon ja vahvimpiin tunteisiin, joita elämän aikana koemme. Asioita ja elämää ei pidä eikä tarvitse seksualisoida nuorille turhaan, kyse on nuorten elämää muokkaavien voimien tuntemisesta ja tuen antamisesta.

Lasten ja nuorten seksuaalisuus on joskus hyvinkin haastava asia. Muistamalla jokaisen yksilöllisyyden ja oikeuden omaan koskemattomuuteen sekä itsemääräämisoikeuteen, seksuaalisuuden kehitys saa parhaat mahdolliset lähtökohdat. Mikäli seksuaalisuus aiheuttaa ahdistusta löytyy Suomesta koulutettuja henkilöitä; terveydenhoitajia, psykologeja, seksuaalikasvattajia, -neuvoja ja -terapeutteja, jotka mielellään tarjoavat tukea ja koulutusta – niin nuorille kuin heidän kanssaan työskenteleville aikuisillekin.

Nuoren omatahtinen seksuaalisuuden kehittyminen luo pohjan aikuisuuden kypsään seksuaalisuuteen, johon kuuluvat seksin lisäksi tunne-elämätaidot ja ihmisten arvostaminen sekä kunnioittaminen. Seksuaalisen kehityksen tavoitteena on tasapainoinen, henkilön itse hyväksi kokema seksuaalisuus,

joka tuottaa nautintoa niin ihmiselle itselleen kuin myös kanssaeläjille.

”Jokaisella on oikeus ajatuksen, mielipiteen ja ilmaisun vapauteen liittyen seksuaalisuuteen, sekä oikeus ilmaista omaa seksuaalisuuttaan esimerkiksi ulkonäöllä, viestinnällä tai käyttäytymisellä asianmukaisella kunnioituksella toisten oikeuksia kohtaan.”

LÄHTEITÄ & TIETOA

Tekstissä esiintyvät lainaukset:
World Association for Sexual Health.
Seksuaalioikeuksien julistus.

Väestöliiton internetsivut:
Lapsi ja seksuaalisuus.
http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienen_lasten_vanhemat/lapsijaseksuaalisuus/

Lapsen seksuaalinen kehitys 0–6-vuoden iässä (taulukko).
<http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/e1326b8aa7b0ee2912efa2ae0bb58da3/1549443458/application/pdf/4122900/Koko%20ik%C3%A4taulukko.pdf>

Korteniemi-Poikela & Cacciatore (2010). Portaita pitkin – Lapsuuden ja nuoruuden seksuaalisuuden kehittyminen.

Katriina Bildjuschkin (2015). Seksuaalikasvatuksen opas.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TY%C3%962016_35_web_korjattu.pdf?sequence=

Pekka Pinola on lääketieteen tohtori, synnytyksiin ja naistentauteihin erikoistuva lääkäri ja seksuaalineuvoja.

Nadja Leham

Kanssakirjoittaja ja asiantuntija-apu

Kenneth Siren

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioiminen tanssinopetuksen kontekstissa

Tämän tekstin tavoitteena on toimia sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimisen inspiroivana näkökulmana. Tarkoituksena ei ole systemaattisesti käydä läpi teemaa, vaan toimia kommenttina ja alustana tärkeälle keskustelulle.

Teksti on kirjoitettu kahden tason kautta. Lukija saa valita haluaako lähestyä asiaa helpomman ja nopealukuisen perustekstin kautta. Toisena vaihtoehtona teksti tarjoaa syventäviä ajatuksia ja ideoita alaviitteissä.

JOHDATTELU AIHEEN PARIIN

Sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen ovat moninaisia. Niin tanssinopetuksessa, tanssin opettamisen tavoissa, kuin lapsille ja nuorille opetettavassa estetiikassa ja ilmaisussakin löytyy tapoja sekä rakenteita, jotka eivät mahdollista riittävän turvallista tilaa elää todeksi sukupuoltaan tai seksuaalisuuttaan *hetero- ja cis*-normien ulkopuolella. Millä tavalla tanssinopettaja ja pedagogi voi ottaa huomioon sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden työssään?

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioiminen tanssinopetuksessa tarkoittaa opetustilanteessa toimintatapojen avaamista; sen sanallistamista mitä tehdään ja miksi. Tämä voisi näkyä käytännössä esimerkiksi niin, että tanssinopettaja kertoo tehtävät tavalla, joka ei sukupuolita tehtävää tai oppilasta. Tämä tarkoittaa, ettei opettaja opeta olettaen sukupuolen jakautuvan binääriseen systeemiin mukaisesti kahteen, miehiin ja naisiin. Lähtökohtana taiteessa ja taiteen opetuksessa tulisi olla se, että mukana olevat ovat, ja voivat olla, paljon muutakin kuin mies tai nainen, tyttö tai poika. Jos esimerkiksi esityksen kerronnassa esiintyy entuudestaan sukupuolitettuja rooleja tai kerronnallisia tapoja, on opettajalla (yhdessä oppilaidensa kanssa) kaikki mahdollisuudet huomioida, että kuka tahansa voi halutessaan esittää minkä tahansa roolin. On hyvä muistaa, että transsukupuolisia,

muunsukupuolisia, transvestiitteja, intersukupuolisia, sukupuoli-lettomia, sukupuoltaan pohtivia ja muita on läsnä opetuksessa jo ennen kuin joku kertoo kuuluvansa johonkin näistä ihmisryhmistä. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus ei ole ensisijaisesti opetustilanteessa esiin nouseva ongelma, joka tulee ratkaista, vaan rikkaus, jonka osallistujat tarjoavat yhteiseen tilanteeseen. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden kehollisen ilmaisemisen soisi tulevan esiin tanssissa vahvuutena, pohdintana ja omaleimaisuutena.

Tanssinopettajat, jotka eivät ole pohtineet sukupuolta ja seksuaalisuutta, voivat ehkä kokea, ettei ajattelu- ja toimintatapojen muutos kosketa heitä tai että ajatukset sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ovat liian monimutkaisia niiden huomioimiseksi käytännön opetustilanteissa. Turvallinen ja innostava ajatustapa on se, etteivät sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus ole uusia asioita! Itseäni on aina rauhoittanut ajatus siitä, että *"me olemme aina olleet täällä"*. Ketkä me? Ihmiset, jotka seksuaalisuuden tai sukupuolen takia nähdään tämänhetkisen yhteiskunnan normien ulkopuolella olevina. Joskus tästä hyvin moninaisesta ihmisryhmästä käytetään lyhennettä *LGBTIQA*. Sukupuolen ja seksuaalisuuden normit, se mikä koetaan hyväksyttävänä, ovat tuhansien vuosien saatossa muuttuneet eri alueilla eri aikoina.

1. Käytännön esimerkkinä toimii länsimaissa vallitseva "tyttö- ja poikavärien" jakautuminen kuvaamaan sukupuoliä (vaaleanpunainen ja -sininen). Kyse on vain alle sata vuotta vanhasta ilmiöstä. Emme siis vielä aiempien sukupolvien kanssa olisi voineet "merkitä" sukupuolta siten kuin nykyään tehdään usein automaattisesti.

2. Joissakin maissa, esimerkiksi Polynesiassa ja Intiassa, on historiallisesti tähän päivään saakka tunnustettu enemmän kuin kaksi sukupuolta. Pakistanissa on vuodesta 2017 ollut vapaus määrittää oma suku-

puoli juridisesti. Euroopassa puolestaan niin Tanskassa, Saksassa kuin Itävallassakin voi juridisesti vahvistaa kolmannen sukupuolen. Tämä ei toki tarkoita sitä, ettei syrjintää ja eriarvoisuutta silti esiintyisi; syrjintä on kontekstisidonnaista.

3. LGBTIAQ-konsepti voi itsessään toimia eurokeskeisenä ja täten syrjivänä. Emme voi olettaa, että kaikkialla maailmassa identifioidutaan länsimaisen sanaston mukaisesti. Kuitenkin länsimaisesta kontekstista käsin on perusteltua ajatella, että seksuaali- ja sukupuoli-identiteettiä kuvaava sanasto, ja sen arkipäiväinen käyttö osana kieltämme, ovat tärkeitä asioita. Sanasto rikkoo ajattelumme normit tuoden sukupuolen ja seksuaalisuuden monimuotoisuuden ilmiöille, ja ennen kaikkea ihmisille, näkyvyyden niin kielessä kuin yhteiskunnassakin. Kenenkään ei silti tarvitse valita tiettyä identiteettiä tai sanaa kuvaamaan sukupuoltaan tai seksuaalisuuttaan.

MITEN AIHE LIITTYY TANSSINOPETUKSEN ARKEEN?

Koska olemme aina olleet täällä, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudelle tulee antaa tilaa myös tanssinopetuksessa. Tämä on erityisen tärkeää varsinkin lasten ja nuorten parissa, sillä heidän minäkuvansa ja mielenterveytensä ovat vahvasti yhteisön ja valta-asemassa olevien aikuisten varassa. On äärimmäisen tärkeää, että myös harrastuksissa mukana olevat aikuiset tukevat lasten ja nuorten kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä herkässä iässä. Voi olla vaikea uskaltaa elää todeksi seksuaalisuuttaan ja antaa sen kehittyä, jos sitä hiukankin kolhitaan esimerkiksi henkisen tai fyysisen väkivallan kautta. Sama pätee sukupuoleen: jos nuorta tai lasta sanktioidaan sen vuoksi, ettei hänen tapansa olla mukaudu vallitseviin sukupuolinormeihin, on hänen entistä vaikeampi kasvaa hyvinvoivaksi aikuiseksi. Pedagogeilla ja opettajilla on siis lasten ja nuorten kanssa työskennellessään valtavan suuri vastuu. Tanssioppilaat, joita *sukupuolitetaan* virheellisesti tai muutoin annetaan ymmärtää, ettei tanssisalin normeissa ole heille tilaa, jättävät usein harrastuksen. Silloin voidaan

kysyä, onko taideopetus onnistunut taiteen saavutettavuuden näkökulmasta tai ylipäätään?

Trans- ja muunsukupuoliset ihmiset saattavat kokea kehodysforiaa tai muita sukupuoliristiriidan kokemuksia. Esimerkkinä voisi toimia ahdistuminen sosiaalisessa tilanteessa tullessaan kohdelluksi väärän sukupuolen edustajana. Tämä voi hankaloittaa omasta kehosta puhumista, sen katsottavaksi asettamista tai kosketettava olemista. Oman kehon ajattelemista saatetaan pyrkiä välttämään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö henkilöllä voisi olla kehollista tietämystä tai osaamista: henkilö voi tietenkin olla tarkka ja kokonaisvaltaisesti kehoaan käyttävä liikkuja, kunhan pääsee keskittymään liikkumiseen vapaana tilanteeseen liitettävistä odotuksista ja mielikuvista. Oppilas saattaa kokea joidenkin oman kehonsa alueiden kanssa työskentelyn ylitsepääsemättömäksi, mutta olla samalla äärettömän taitava muiden ihmisten kehollisuuden havainnoija ja todistaja. Sukupuoliristiriita voi näkyä tai olla näkymättä tanssitunnilla monin eri tavoin. Opettaja voi helpottaa opetustilannetta sanomalla, että tunnilla on sallittua tuoda esiin mukana olemista vaikeuttavat tuntemukset, sekä osallistua niistä huolimatta ja niiden kanssa, hyvältä tuntuvalla tavalla.

Olen törmännyt ajatukseen, että tehdessämme tilaa sukupuolen ja seksuaalisuuden kirjolle kyse olisi ”kieltämisestä”. Syrjintä kaikissa muodoissaan on tanssitunnilla, kuten kaikkialla muuallakin, kiellettyä. Kieltämisestä ajatus on hyvä kääntää sallimiseen: moninaisuuden huomioiminen mahdollistaa paljon hyvää. Ajattelen, että avainsanat työskentelemiselle ovat sanallistaminen, omien ennakkoluulojen ja itsestäänselvyyksinä pitämiemme

asioiden kriittinen tarkkailu opetuksessa. Tähän liittyy myös oman position tutkiminen. Kuka minä olen opettajana? Minkälaisessa valta-asemassa toimin? Minkälaisen viestin minä toiminnallani lähetän oppilailleni?

Kuitenkin juuri tanssinopettajilla on erinomainen mahdollisuus avoimeen työotteeseen. Kaikki liike voi olla olemassa vapaana kategorioista. Koostui tanssi sitten voimakkaista, hempeistä, vihaisista, aggressiivisista tai ilmavista liikkeistä, voimme tanssin kautta kokeilla olemisen eri tapoja todellisuudessa, kuvitelmissamme ja taiteen todellisuudessa. Tanssin tuoma vapaus näkyy siinä, että oppilas voi itse ottaa liikkeen haltuunsa toteuttaen sisintään ja sukupuoltansa liikkeen kautta ja siitä huolimatta. Näin näyttäytyvät taiteen opettamisen valtavat mahdollisuudet. Opettaja voi hyödyntää opetustilannetta antaen kaikelle ilmaisulle tilaa. Pedagogina pitää kuitenkin harjoitella herkkänä olemista: milloin kannattaa avata aihepiiriä ja milloin vain antaa mennä? Tanssi on erinomainen keino käsitellä ympäröivää maailmaa mutta myös paljon muutakin. Kaikkiin kysymyksiin voi silti vastata parhaansa mukaan ja kaikesta voi keskustella. Kuten kaikki opettajat tietävät, lapset ja nuoret opettavat myös opettajaa – sen voi ottaa vastaan, keskustella ja kysyä.

Tanssinopettaja voi olla lapselle tai nuorelle hänen elämänsä suurin esikuva. Teini-ikäni katutanssitunneilla puhuttiin sekä suorasesti että epäsuorasesti siitä, mitä on esimerkiksi olla naisellinen tai seksikäs. Tätä yhtä ainoaa tapaa me kaikki sitten toistimme. Esimerkki kuvaa sitä ulkopuolelle sulkemista, mitä tapahtuu tanssitunneilla, jossa sukupuolta tai seksuaalisuutta tuodaan

esiin tiedostetun tai tiedostamattoman ennakko-oletuksen kautta. *Heteronormatiivisessa kulttuurissa on valitettavan usein oletusarvona, että (hetero)naisen kuuluu tanssia viekoittelevasti, tuntui se hänestä omalta tai ei. Tapa liikkua tai elehtiä tietyllä toivotulla tavalla sulki esimerkissäni ulos muunlaiset tavat, puhumattakaan niistä henkilöistä, joiden tavoitteena ei ollut pyrkiä olemaan naisellinen tai seksikäs. Tunteet ja kokemukset, kuten esimerkiksi seksikkyys, kärsimys ja kiihko näyttävät erilaisilta vähemmistökehojen ilmaisemina. Esimerkkinä vaikka homomies, jolle seksikyyden ilmentäminen on voinut tarkoittaa (monien muiden mahdollisuuksien lisäksi) itsestä viehkeän ja viekoittelevan tekemistä, kun taas heterokulttuuri odottaa tällaista käytöstä (hetero)naisilta – riippumatta täysin siitä tuntuuko se näistä naisoletetuista omalta.*

Myös tanssitunnin kautta kerrotuilla tarinoilla on merkitystä. Mikäli musiikki, liikkeet, ja tanssillinen kerronta keskittyvät usein esimerkiksi heteronormatiiviseen rakkauteen, voi nuori tanssija miettiä hyväksytäänkö myös hänen rakkautensa, jos se ei ole normin mukaista. Jos esimerkiksi homo- tai biseksuaalisuuden mahdollisuutta ei kerronnassa tai opetuksessa oteta esille, jos seksuaalisuuden monimuotoisuudelle ei tehdä tilaa, voi oppilaalle tulla tunne, että hän joutuu salailemaan omaa seksuaalisuuttaan. ”Voinko olla tässä tilanteessa näiden muiden tyttöjen kanssa, tanssia heidän lähellään ja myös ihastua heihin?” ”Luvavatko he, että katson heitä ’sillä silmällä’, jos tietäisivät, että ihastun naisiin enkä miehiin?” Rakkaudessa voi moninaisuuden sanallistamisella ja sallimisella olla hyvin suuri merkitys.

NYT JA TULEVAISUUDESSA?

Miksi sitten LGBTIQA-asioista puhutaan juuri nyt niin paljon, jos kyseessä ei ole uusi asia?

Lapsilla ja nuorilla on nykyään käytössään aihepiirin liittyviä sanoja ja kieltä, joilla ilmaista itseään. Oman identiteettinsä tuntee kehossaan tai löytää hiljalleen. Lisäksi nykyään on paljon lasten ja nuorten ryhmiä, joissa erilaiset seksuaaliset suuntautumiset, sukupuolen moninaisuuden ilmentymät ja perhemuodot eivät enää herätä minkäänlaisia reaktioita. Niin opettajien kuin taidemuotojenkin tulee pysyä tämän toivottavan kehityksen perässä.

Nuoret ja lapset tarvitsevat aikuisia, jotka sanoillaan, olemuksellaan ja käytöksellään tuottavat representaatioita monenlaisista identiteeteistä. On tärkeää, että sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden teemoista puhutaan, ja että opettajina ja roolimalleina toimii taustoiltaan, kokemuksiltaan ja identiteetiltään moninaisia ihmisiä. Kannustaminen kaikenlaiseen ilmaisuun voi antaa identiteettiään vielä pohtiville tilaisuuden huomata jonkin sellaisen tuntuvan omalta, jota ei ole koskaan kokeillut. On keskeistä, että opettajat ymmärtävät omalla olemuksellaan ja käytöksellään mahdollistavansa joko sallivan tai poissulkevan tanssinopetustilanteen. Virheitä sattuu; emme aina muista ja pysty huomioimaan kaikkea, emmekä tiedä kaikkea. Tärkeää onkin osata myöntää virheensä ja oppia niistä, jotta kaikilla olisi parempi olla. Opettajalla on aina vastuu pitää huoli siitä, että hänen oppilaansa tietävät, että on monenlaisia sallittuja tapoja olla. Erityisen tärkeäksi tämä muodostuu silloin, kun opettaja edustaa hyvin etuoikeutettua ryhmää, esimerkiksi cis, hetero ja valkoinen. Vastuu puuttua tanssitunnilla mahdollisesti esiin-

tyvään seksismiin, transfobiaan ja rasismiin on kuitenkin aina kaikilla auktoriteettiasemassa olevilla.

1. Ottaessamme huomioon sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden haluamme ajatella intersektionaalisesti. Tällä tarkoitan, että ymmärrämme monien ulottuvuuksien kuten seksuaalisuuden, sukupuolen, ihonvärin, yhteiskuntaluokan, ja toimintakyvyn samaan aikaan vaikuttavan yksilöön, yhteisöön, sekä siihen, miten todellisuus heidän ympärillään toteutuu.

2. Intersektionaalisuus käsitteenä on Kimberlé Crenshawin noin 30 vuotta sitten luoma määritelmä.

VINKIT TANSSINOPETTAJILLE

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta voi lähestyä arkisin keinoin.

- Puhu seurustelukumppaneista tyttö- tai poikaystävien sijaan tai siitä, että voi olla tyttöystävä, poikaystävä tai joku muu tärkeä ja rakas henkilö.
- Tutustuta oppilaat myös sukupuoleltaan ja seksuaalisuudeltaan monimuotoisiin taiteilijoihin.
- Kerro oppilaille, että vaikka musiikkikappaleen sanoituksessa lauletaan tietynlaisesta rakkaudesta, meillä on aina mahdollisuus unelmoida kenestä tahansa.
- Liikemaailmalla voi näyttää, että sukupuolesta riippumatta voi liikkua miten tahansa ja miten haluaa. Muista avata, ettei seksuaalinen suuntautuminen mitenkään määritä tapaa, jolla voi liikkua.
- Sukupuoleen keskittyvä kannustaminen ei tarkoita sen alleviivaamista ("Ihanaa, että paikalle uskalsi yksi poikakin/tyttökin!"). Ei ole osallistujan kannalta olennaista korostaa sitä, että jossakin tanssilajissa oppilasmäärät eivät jakaudu tasan mies- ja naisoletettujen välillä.

- Paikalle tullut osallistuja ei välttämättä ole sukupuoleltaan sitä, mitä päälle päin voi olettaa. Osallistuja ei välttämättä halua millään tavalla edustaa tai toteuttaa sukupuoleensa liitettyjä odotuksia ja oletuksia, vaikka nämä sointuisivatkin omaan identiteettiin ja kehokokemukseen.
- Tanssiessamme menemme rooliin, josta sitten astumme pois, eikä se rooli kerro koko totuutta todellisuudestamme. Tanssiessa voi ottaa roolin, jota ei tavallisessa elämässä ehkä koe.
- Kerro opettamasi tanssin historiasta, vaikeuksista ja vapauttavista mahdollisuuksista.
- Tanssitunnin mahdollisia teemoja ovat kaikki maailman aiheet, vain yhtenä osana niitä ovat rakkaus, sukupuoli ja seksuaalisuus.

LOPUKSI

Myös tanssinopettajan pitää puhua LGBTIQ-asioista, jotta oppilaat näkevät heidän esikuvansa puhuvan niistä. Tanssinopettajilla on tähän luonnollinen tilaisuus, koska puhumme kehosta, ilmaisusta ja myös esimerkiksi vaatetuksesta. Avatkaa tanssisalinne kaikille näille mahdollisuuksille ja todellisuuksille, jotka jo oikeastaan ovat siellä, ehkä vielä näkymättöminä, mutta täysin mahdollisina. Tanssin kautta voimme unelmoida ja tulla lähemmäksi sitä mitä todella olemme.

Nadja Leham on sosiaalityön kandidaatiksi kohta valmistuva ja sen lisäksi tanssiva henkilö.

Sonya Lindfors

Kuinka huomioida moninaisuus ja antirasistisuus tanssinopetuksessa osa 1:

ehdotuksia käytännön työhön

Maaailma muuttuu ja sen myötä myös Suomi. Nyt kasvavalla sukupolvella erinäköisiä, -kielisiä ja -taustaisia nuoria on oikeus harrastaa turvallisessa ja myönteisessä ilmapiirissä. Tällä hetkellä keskustelu moninaisuudesta on Suomessa kuitenkin vielä lapsenkengissä. Sanasto on vierasta ja työkalut puutteellisia.

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on tuoda esiin kysymyksiä, terminologiaa ja teemoja, jotka liittyvät moninaisuuden ja kulttuurisensitiivisyyden huomioimiseen tanssinopetuksessa. Samalla yritämme antaa konkreettisia työkaluja. Kirjoitus koostuu kahdesta osasta. Ensimmäinen osa on johdatus sanastoon erilaisten kysymysten ja esimerkkien kautta. Toinen osio on kulttuurisensitiiviseen nuorisotyöhön erikoistuneen Sophia Wekesan lyhyt haastattelu. Kirjoitus ei ole millään tavoin kaiken kattava, sitä voi pitää ennemminkin ensimmäisenä askeleena.

UrbanApan edelliset julkaisut *TOISEUS 101 – näkökulmia toiseuteen* ja *Blackness & the Postmodern* toimivat hyvänä jatkolukemisena.

Jotta voimme ymmärtää mitä moninaisuuden huomioiminen, kulttuurisensitiivisyys tai antirasismi voivat olla käytännössä, meidän pitää ymmärtää mitä niillä tarkoitetaan. Lähdetään liikkeelle määrittelemällä muutama keskeinen termi. Sanoilla ja sanoittamisella on myös valtava merkitys turvallisemman oppimisympäristön luomisessa.

Moninaisuuden huomioiminen tarkoittaa sitä, että ihmisen identiteettiin kuuluvia eroja kunnioitetaan turvallisessa ja myönteisessä ilmapiiirissä. Moninaisuus ei viittaa suoraan ihonväriin tai etniseen taustaan, vaan siihen, että me olemme kaikki erilaisia. Ihmisen identiteetti rakentuu lukemattomista ominaisuuksista, jotka voivat liittyä esimerkiksi sukupuoli-identiteettiin, sosioekonomiseen taustaan, seksuaaliseen suuntautumiseen, ikään, fyysisiin ominaisuuksiin, toimintakykyyn, ulkonäköön, uskontoon, kieleen, kulttuuriin taustoihin tai uskontoon. Me olemme kaikki erilaisia, mutta meillä kaikilla tulisi olla yhtäläiset oikeudet elää, toimia, kasvaa, oppia ja harrastaa kunnioittavassa ja kannustavassa ympäristössä.

Kulttuurisensitiivisyydellä tarkoitetaan kykyä kohdata ihmiset yksilöinä samaan aikaan kun pyritään tunnistamaan millaisia merkityksiä kulttuurit saavat meitä ympäröivässä ajassa ja yhteiskunnassa. Kulttuurisensitiiviseen kohtaamiseen kuuluu tietoisuus vallitsevista normeista, omista kulttuurisista lähtökohdista sekä positiivista tai negatiivisista ennakkoluuloista, jotka voivat vaikuttaa olennaisesti kohtaamisen laatuun ja kulkuun.

Antirasismi eli rasismiin vastaisuus pyrkii torjumaan, kitkemään ja poistamaan rassistista ajattelua ja toimintaa. Rasismi ei ole vain ennakkoluuloja tai ikävää huutelua, vaan valtarakenne, jolla ylläpidetään rakenteellista sortoa ja eriarvoisuutta.

1. ALOITA LUOMALLA TURVALLINEN TILA

Turvallisemman tilan luominen voi olla pienestä kiinni. Käy kauden aluksi osallistujien kanssa selkeästi säännöt läpi: mitä saa tehdä, mitä ei saa, miten työskentelemme yhdessä, kuka on vastuussa ja miten voi pyytää apua. Myös tanssikoulun kanssa voi käydä myös käytännöt läpi: mitä tapahtuu, jos ilmenee syrjintää, häirintää tai kiusaamista. Seuraako jokin sanktio, järjestetäänkö tapaaminen vanhempien kanssa, onko tarvittaessa mahdollista tuoda mukaan ulkopuolinen ammattilainen?

Tunnin voi aloittaa esimerkiksi näin:

Hei kaikki ja tervetuloa!

Meidän tanssikoulumme on syrjintävapaa! Täällä on nollatoleranssi rasismille, syrjinnälle, kiusaamiselle, häirinnälle ja sortavalle käytökselle. Me emme käytä sellaista kieltä, joka on toisille loukkaavaa. Me kunnioitamme muiden rajoja. Me pyrimme toimimaan kunnioittavasti muita kohtaan. Me olemme kaikki erilaisia, ja se on rikkaus, jota meidän

pitää yhdessä vaalia. Jos tulee jokin turvaton tilanne, minä olen vastuussa. Minulle voi tulla sanomaan myös tunnin jälkeen, jos ei tässä uskalla.

2. ÄLÄ OLETA

Kun nuori astuu ovesta sisään ja tulee mukaan toimintaan tai tanssitunnille, me emme voi päätellä hänen ulkonäöstään juuri mitään. On tärkeää kohdata jokainen nuori yksilönä ilman ennako-oletusten tai normien painolastia. Me emme voi tietää hänen taustaansa, kokemuksia tai sukupuolta, joten on hyvä välttää kategorisoimasta oppilaita. Riittää, kun toteaa, että uusi hieno ja rohkea ihminen on tulossa toimintaan mukaan. Yksilönä, jonka identiteetin rakentumiseen kuuluvat ne lukemattomat mahdollisuudet, kerrokset ja risteymät, joista emme voi tietää vielä mitään.

Kun tunnin tai kurssin aluksi on käyty työskentelyn lähtökohdat läpi, voidaan pitää esittelykierros esimerkiksi näin:

Aloitetaan siitä, että jokainen voi kertoa oman nimensä, mitä haluaa omista taustoistaan, halutessaan oman sukupuoli-identiteettinsä tai jotain muuta olennaista, mitä meidän muiden tulisi tietää, jotta voimme työskennellä turvallisemmin yhdessä.

Kaikesta huolimatta on välillä vaikeaa sanoittaa henkilökohtaisia tai joskus kipeitäkin asioita ääneen. Tätä tulee kunnioittaa. Älä kysy seksuaalisesta suuntautumisesta tai etnisestä taustasta, ellei nuori itse tuo asioita esille. Nuori sanoo sen mitä pystyy ja haluaa, ajan kanssa luottamus voi lisääntyä. On hyvä muistaa, että identiteetti on muuttuva. Usein itse palaan harjoitukseen ja muistutan, että omaa identiteettiä voi ja saa määrittää uudelleen.

3. OLE TARKKANA KIELEN KANSSA

Koska emme voi tietää eri ihmisten taustoja ja kokemuksia, etnisiin ja kulttuurisiin taustoihin, elämäntilanteeseen tai kulkuun viittaavat termit ovat vaikeita. Osa termeistä liittyy enemmänkin etniseen tai kulttuuriseen taustaan, kuten afrosuomalainen, romani, saamelainen ja virolainen. Ruotsinkielinen tai ei-suomenkielinen liittyy enemmän kommunikatioon. Termit ulkomaalaistaustainen, pakolaistaustainen tai maahanmuuttaja eivät liity ulkonäköön vaan elämäntilanteeseen ja sen kulkuun. Näitä ja monia muita termejä käytetään usein ristiin ja väärin. Minä en esimerkiksi ole maahanmuuttaja, vaikka isäni on syntynyt jossain muualla. Olen syntynyt Suomessa ja siten suomalainen. Sanoja monikulttuurinen tai maahanmuuttaja käytetään liian usein synonyyminä ruskealle ihonvärille. Tällöin esimerkiksi nuorta, jonka isä on vaikkapa Ruotsista ei kutsuta monikulttuuriseksi toisin kuin nuorta, jonka isä on Intiasta. On siis tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten puhumme, koska jokin termi voi olla toiselle hyvä ja toinen voi pitää sitä erittäin loukkaavana. Lähtökohtaisesti kannattaa puhua nuorista heidän nimillään.

Käydään tässä kuitenkin läpi terminologiaa.

Sanasta *monikulttuurinen* on muodostunut jonkinlainen kattotermi muille kuin kantasuomalaisille. Todellisuudessa me kaikki olemme monikulttuurisia, sanaa kulttuuri ei voi korvata etnisyydellä. Kulttuurit ovat muuttuvia, kehittyviä, joustavia ja dynaamisia. Tämä pätee myös kieleen. Uuden sukupolven suusta on tullut valtava määrä termejä kuvaamaan heidän omaa kokemustaan. Koko Hubaran luoman *Ruskeat Tytöt* -media-alustan myötä syntyi

ja vakiintui termi *ruskea*. Osa käyttää itsestään sanaa musta, osa tummaihoisen, osa mixed tai vaikkapa afrosuomalainen. Termit *POC* (*person of color*) ja *mixed* ovat lainauksia englannista, eivätkä ne erilaisista kielipoliittisista ja kulttuurihistoriallisista taustoista johtuen käänny luontevasti suomen kielelle. Termien määrittely on keskeinen osa identiteetin luomista. Miten nuori määrittelee itse itsensä? Millaisia sanoja hän käyttää? Kenenkään ulkonäön tai kielen perusteella ei voi arvioida kulttuuria, kansalaisuutta tai muuta ominaisuutta.

Tarkkuus kielenkäytössä ei ole nipottamista, vaan edistää turvallisen tilan luomista. Siksi sitä on hyvä harjoitella.

4. OLE TARKKANA JA PUUTU AJOISSA

Onko joku eristäytynyt, vetäytynyt, onko jonkun käytös muuttunut? Onko tunneilla klikkejä? Kiusaamista tai syrjintää voi myös tapahtua sosiaalisen median alustoilla tai netissä, mikä tekee tilanteiden huomaamisesta monimutkaisempaa. Tästä syystä on hyvä pitää huolta ryhmän dynamiikasta ja hyvästä työskentelyilmapiiristä.

Jos rasistisia tekoja, syrjintää tai kiusaamista kuitenkin tapahtuu, opettaja on opetustilanteesta vastuussa. Pysäytä tilanne, artikuloi mitä tapahtui (*"tuo mitä sanoit, oli rasistista"*) ja tee selväksi, että se ei ole sallittua. Tilanne voi olla rasismin tai kiusaamisen uhrille ahdistavaa, häpeällistä ja noloa. Älä vähättele tilannetta (*"no täähän oli ihan pikkujuttu"*), äläkä ohita. Jos tuntia ei voi keskeyttää, tapahtuneesta voi keskustella tunnin jälkeen.

Tanssikoulussa olisi hyvä olla selkeät toimintatavat, milloin tapahtuman voi selvittää koululla, milloin oppilaan vanhemmat

pitää ottaa mukaan ja milloin pitää ottaa mukaan ulkopuolisia ammattilaisia.

5. NORMIT JA NIIDEN PURKAMINEN

Tämä kohta liittyy oikeastaan kaikkeen edelliseen, mutta on välillä vaikeampi hahmottaa. Normi on siis sosiaalinen käyttäytymissäntö, joka sisältää oletuksen siitä, miten asioiden pitäisi olla. Normit muodostuvat siten, että tietyissä yhteisöissä on totuttu pitämään tiettyjä toimintatapoja tavallisina, hyväksytyinä tai toivottuina. Normit ovat usein näkymättömiä heille, jotka mahtuvat kyseiseen normiin. Tästä johtuvat sellaiset ajatukset kuin ”tasa-arvo on jo toteutunut” tai ”rasismia ei ole olemassa”. Meillä on muun muassa valalla heteronormi, cis-sukupuolinenormi, kahden sukupuolen normi, vammattomuusnormi, nuoruusnormi, laiheusnormi ja valkoisuusnormi.

Käytän usein esimerkkinä sitä, kuka on kuvittelussa keskiössä, kuka meidän mielestämme edustaa normaalia. Normit luovat meidän ennakkoluulojamme ja ennakko-oletuksia, joita meidän tulisi pyrkiä heiluttamaan ja purkamaan.

Sulje silmäsi hetkeksi ja kuvittele uusi oppilas, jonka nimi on Paula Suomalainen. Kuka hän on, miltä hän näyttää?

Onko hän valkoinen, kantasuomalainen, suomenkielinen, hoikka, toimintakykyinen ja cis-sukupuolinen? Voisiko Paula olla ruskea, muunsukupuolinen, isokokoinen, käyttää huivia tai vaikkapa olla pyörätuolissa?

Normit luovat ja ylläpitävät yhteiskunnan epätasa-arvoisuutta, sillä mitä lähempänä normia olet, sitä vähemmän rakenteellisia esteitä sinulle tulee vastaan. Vaikka kaikki ovat tasa-arvoisia,

yhteiskunta ei kohtele meitä samalla tavalla. Kukaan ei kiinnitä huomiota heteropariskuntaan, eikä vaaleaihoista kiusata ihonvärin takia. Hoikkaa tai urheilullista eivät tuntemattomat ihmiset käske kadulla laihduttamaan. Jotta voimme luoda turvallista kasvuympäristöä nuorille, meidän pitää olla tietoisia yhteiskunnassa vallitsevista normeista ja niiden aiheuttamista rakenteellisista esteistä ja ennakkoluuloista. Kukaan meistä ei elä yhteiskunnan ja normien ulkopuolella, mutta omien ennakkoluulojen myöntäminen on usein kivuliasta. Muutos tapahtuu kuitenkin vain tunnistamalla, sanoittamalla ja sitä kautta muuttamalla toimintatapoja.

6. KEITÄ TÄÄLLÄ ON, KEITÄ EI?

Puhutaan lopuksi vielä hetki *representaatiosta*, jonka voisi tässä kontekstissa kääntää esimerkiksi edustukseksi tai edustamiseksi. Omassa nuoruudessani ei ollut esimerkkejä ruskeista suomalaisista, jotka toimivat taiteilijoina, tanssijoina tai esiintyjinä. Minulla ei ollut omannäköisiä esikuvia. Esikuvien merkitys on kuitenkin valtava. Hyvänä esimerkkinä toimii Tarja Halonen, Suomen ensimmäinen naispresidentti. Hänen kautensa jälkeen syntyneillä tyttöoletetuilla lapsilla ei ole vaikeuksia kuvitella, että heistäkin voisi tulla presidentti. Tästä syystä olen tehnyt työtä taiteen kentän moninaistamisen puolesta. Tarvitsemme erilaisia, erinäköisiä ja -taustaisia taiteilijoita, jotka voivat kertoa moninaisia tarinoita maailmasta.

Omalla työpaikalla voi kiinnittää huomiota siihen keitä siellä on, keitä ei. Onko opettajakunnassa monimuotoisuutta? Entäpä oppilaissa? Jos ei, niin miten sitä voisi edistää? Onko rekrytoinnista mahdollista

keskustella tai miettiä tapoja miten eritaustaisia nuoria voisi kannustaa tunneille? Toki usein kyse on saavutettavuudesta tai taloudellisista realiteeteista (tanssin harrastaminen on usein kallista), mutta mitä voimme tehdä niissä raameissa, missä toimimme?

Meillä kaikilla on mahdollisuus vaikuttaa omalla toiminnallamme. Yhdessä me voimme työskennellä sitä kohti, että tulevaisuudessa tanssikoulut voisivat olla turvallisia, pehmeitä ja voimaannuttavia paikkoja, joissa jokainen nuori voi kokea kuuluvansa mukaan.

Sonya Lindfors on helsinkiläinen koreografi ja UrbanApa -yhteisön taiteellinen johtaja. Hän on valmistunut Taideyliopiston Teatterikorkeakoulusta koreografiksi (MA) vuonna 2013.

Kaikessa työssään Lindfors pyrkii yhteisöllistämään, voimaannuttamaan ja ravistelemaan vallitsevia valtarakennelmia.

Lindfors viimeisimpiä töitä ovat useilla festivaaleilla kiertäneet teokset COSMIC LATTE, NOBLE SAVAGE, SWAG LESSONS ja We Should All Be Dreaming. Lindforsille on myönnetty mm. vuoden taiteilija -palkinto (2017), Tinfo - palkinto (2017), kansainvälinen Anti Live Art Prize (2018), sekä UrbanApalle myönnetty tanssitaiteen valtionpalkinto (2013).

Sonya Lindfors & Sophia Wekesa

Kuinka huomioida moninaisuus ja antirasistisuus tanssinopetuksessa osa 2:

haastattelussa Sophia Wekesa

Sonya: Voisitko esitellä itsesi ja kertoa jotain opetustaustastasi?

Sophia: Olen Sophia Wekesa, tanssija, dj ja kulttuurisensitiivisen nuorisotyön asiantuntija. Olen tanssinut pienestä asti discoa, hip hoppia ja nyt viimeiset 10 vuotta dancehallia. Tein kolme vuotta

töitä Helsingin Tyttöjen Talolla vastaten kulttuurisensitiivisestä tyttötyöstä, ja sieltä on jäänyt käteen paljon työkaluja ja ajatuksia, joita käytän myös tanssinopetuksessa. Kaikessa työssäni ja projekteissa on antirasistinen ja intersektionaalinen ote. Esimerkiksi dj- ja klubi-skenessä olemme edistäneet turvallisemman tilan periaatteita, ja on ollut hienoa nähdä, kuinka se on kantanut hedelmää hyvin nopeasti.

Tanssi on ollut minulle aina tärkeä osa elämää ja identiteettiä. Tanssi ja esiintyminen ovat tarjonneet minulle paikan, jossa voin turvallisesti kokeilla eri rooleja ja ilmaista tunteita. Mitä voimakkaammat tunteet lavalla, sitä parempi! On ihanaa, kun ei tarvitse piilentää itseään.

Ruskeana nuorena ihmisenä tanssi ja erityisesti katutanssilajit, varsinkin lajini dancehall, ovat tarjonneet minulle representaatiota ja samaistumispintaa. Vaikka minulla on paljon etuoikeuksia suhteessa jamaikalaisiin tanssijoihin, meitä yhdistävät tietyt sorron kokemukset, joiden käsittelyyn tanssi on tuonut työkaluja. Dancehallissa on kyse myös toiminnasta, ei jäädä odottelemaan lupaa keneltäkään, vaan lajiin kuuluu olennaisesti tilan haltuun ottaminen, ylpeys omasta itsestä ja sen koko maailmalle näyttäminen.

Omassa pedagogisessa työssäni onnistumisia ovat olleet ne hetket, kun huomaa tarjoavansa nuorille uudenlaisia ja korjaavia kokemuksia. Maailmamme on liian harvoin sensitiivinen, enemmänkin toisia määrittelevä ja arvottava. Kulttuurisensitiivisiä ryhmiä ohjatesani pystyin tarjoamaan nuorille tilan, jossa kenenkään ei tarvinnut olla valmis omien identiteettien kanssa. Sen seurauksena huomasin, kuinka nuoret alkoivat luottaa minuun

ohjaajana ja tulivat kertomaan itsestään ja vaikeistakin asioista. Luottamuksen tunne on hyvin konkreettinen asia silloin, kun sen kokee.

Myös haasteita on monia. Koska maailma harvoin on sensitiivinen, vaati se ohjaajana töitä luoda ja juurruttaa sensitiivisempiä toimintatapoja osaksi ryhmää. Haastavaa on, että vaikka kuinka haluaisimme olla kaikkia kohtaan huomaavaisia, mikään ryhmä ei voi olla jatkuvasti 100 % turvallinen kaikille jäsenilleen. Mutta jatkuva hyvä meno ei ehkä olekaan lopulta se tavoite, sillä erilaisissa kohtaamisissa ja elämässä tulee aina väärinymmärryksiä. Kyse on enemmänkin siitä, että kulttuurisensitiivisessä toiminnassa on luottamus siihen, että jos kokee tulleensa loukatuksi, uskaltaa siitä kertoa ääneen ja luottaa siihen, että tulee otetuksi vakavasti. Kulttuurisensitiivinen tila tarkoittaa myös sitä, että uskomme yhdessä, että voimme päästä haastavista tilanteista eteenpäin.

Koen, että isoin haaste työssä ei kuitenkaan liittynyt nuorten kanssa tehtävään työhön, vaan aikuisiin. Nuoret ovat auki maailmalle ja uuden oppimiselle. Huomasin, että kulttuurisensitiivisyydestä ja antirasistisuudesta puhuminen on vaikeampaa aikuisille. Nämä teemat ovat monimutkaisia, eikä niitä ole mielekästä yksinkertaistaa liikaa. Monimutkaisten asioiden ymmärtäminen vaatii meiltä aika paljon sietokykyä, sillä valmiiksi tuleminen tunnetta ei saavuteta nopeasti.

Sonya: Voisitko kertoa jotain ajatuksia turvallisesta tai turvallisemmasta tilasta? Mitä sillä tarkoitetaan?

Sophia: Turvallisempi tila tarkoittaa juuri edellä mainitsemiani asioita. Helppo tapa on jakaa se kahteen olennaiseen osaan. Yksi: tur-

vallinen tila on konkreettinen tila seinineen, ja kaksi: ohjaaja(t), jotka edistävät turvallisemman tilan periaatteita ja ovat vastuussa niiden toteutumisesta.

Nykyään käytetään sanaparin turvallinen tila sijaan mieluummin ilmaisua *turvallisempi tila*, koska kuten aikaisemmin mainitsin mikään tila ei voi olla aina ja jatkuvasti 100 % turvallinen kaikille sen jäsenilleen. Se on enemmänkin tavoite, utopia.

Turvallisemman tilan historiassa on oleellista ollut myös sen pois-sulkevuus. Turvallisemmat tilat ovat olleet usein jollekin tietylle sortoa kokevalle ryhmälle tarkoitettuja tiloja, joihin etuoikeutetuissa asemissa olleet ihmiset eivät ole päässeet. Tästä hyvänä esimerkkinä Helsingin Tyttöjen Talo, johon cis-miehet eivät pääse mukaan. Erotteleva rajausta mahdollistaa sen, että sen sijaan, että tarkastelemme sukupuolta binäärisenä, kaksinapaisena ilmiönä, tytöt ja pojat, punainen ja sininen, vapautuu tilaa feminiinisuuden monimuotoiselle tarkastelulle.

Keskustelua turvallisemmista tiloista on käyty jo jonkin aikaa ja koen, että on tärkeää jatkaa sitä kysymyksestä, miten saada jokin ryhmä mukaan, kysymykseen miten marginaalissa olevat ihmiset saavat olla mukana? Kysymykset ja kommentit kuten: ”Mistä oot kotoisin?” tai ”Sua varmaan kiinnostaa hiphop-kulttuuri?”, kertovat automaattisesti ruskealle oppilaalle mitä hänestä oletetaan ja asettavat nuoren eri asemaan muiden ryhmän jäsenten kanssa. Onko hänellä tilaa olla tykkäämättä hiphopista? Saako nuori olla oma itsensä, varsinkin silloin, jos hän rikkoo meidän ennakkoluulojamme ja käsityksiä maailmasta?

Sonya: Entä jos opetustilanteessa tapahtuu rasistinen teko, miten siihen voi puuttua?

Sophia: Sanoittamalla mitä tapahtui: ”Tuo mitä sanoit, on rasistista, emmekä hyväksy sellaista käytöstä täällä.” Tämän jälkeen kannattaa seurata tarvitseeko tilanne jatkokäsittelyä esim. tunnin jälkeen. Ohjaajana on hyvä muistaa, että oma esimerkki asioihin puuttumisesta auttaa osallistujia suhtautumaan tilanteeseen. Jos ohjaajana osaamme todeta mitä tapahtui ja samalla näyttää, ettei se tarkoita maailmanloppua, vaan pikemminkin mahdollisuutta korjata ja oppia, tilanteet ratkeavat kyllä.

Rasismista puhuttaessa on myös hyvä muistaa, että puhumme rasistisista teoista ja ajattelutavoista, emme ihmisistä. Tekoja ja ajattelua voi aina kehittää, eikä rasismi ole kenenkään muuttumaton ominaisuus. Toiseksi on muistettava, että tällä hetkellä elämme kulttuurissa, jossa pelkäämme rasistiksi leimaantumista enemmän kuin sitä, että rasismia on olemassa. Tämä pelko estää meitä puuttumasta itse ongelmaan. On siis tärkeää, vaikka kuinka epämukavaa se olisikin, puuttua rasismiin ja nimetä se, jotta pääsisimme käsiksi itse ongelmaan.

Sonya: Voisitko antaa tähän loppuun vielä viisi konkreettista vinkkiä tanssinopettajille?

- Sophia:**
1. Tarkastele omia ennakkoluulojasi ja oletuksiasi. Meillä kaikilla on niitä, ja se on ihmismielen toiminnalle tavallista. Tästä huolimatta tietyt ennakkoluulomme ovat haitallisia ja niiden oletusten purkamisen kanssa tulee kaikkien tehdä töitä.
 2. Hanki tietoa. Hanki tietoa siitä miten rasismi ja etuoikeudet toimivat. Valtarakenteet ovat monimutkaisia, tässäkin treeni auttaa. Onneksi on olemassa paljon tietoa ja konkreettisia työkaluja, joilla voimme muuttaa omaa toimintaamme sekä maailmaa.

3. Käsittele omat vaikeat tunteet. Etuoikeuksista ja maailman epäoikeudenmukaisuudesta herää paljon tunteita, usein vaikeita sellaisia. Jos emme käsittele tunteitamme, se johtaa usein toimintaan, jonka tarkoitus on lohduttaa omaa oloamme, sen sijaan että se ratkaisi itse ongelman. Tuli hyvä olo, että on tehnyt jotain, mutta itse teko ei auttanut ollenkaan.
4. Ole liittolainen, älä pelastaja. Liittolaisen ja pelastajan ero on siinä, että liittolainen on juurikin toteuttanut kolme ensimmäistä vinkkiä. Liittolaisena ymmärrämme, että meidän tulee kuunnella ja antaa tilaa sortoa kokevalle ryhmälle. Liittolaisen työ on itseä ja omaa toimintaa refleктоivaa.
5. Toimi! Maailma ei muutu passiivisuudella. Jokaisella meillä on rooli yhteiskunnassa, vaikka aina se ei tunnukaan siltä. Älä pelkää mokaamista, sillä siitä voi aina oppia, pelkää mieluummin passiivisuutta. Alice Walkerin sanoin: "The most common way people give up power is by thinking they don't have any." Eli tyypillisin tapa, jolla ihmiset antavat valtansa pois, on kuvittelemalla, ettei heillä ole valtaa. Käytä siis omaasi!

Sophia Wekesa on helsinkiläinen tanssija, dj ja kulttuurisensitiivisen nuorisotyön asiantuntija.

Liisa Heikkinen, Fanni Ijäs,
Katja Putkonen & Anniina Jääskeläinen

Tekijät esiin

- kolmen pedagogin haastattelu

Julkaisun tavoitteena on tarjota avauksia uusiksi tulevaisuuden työkaluiksi opettajille, työnantajille, vanhemmille ja oppilaille. Tästä syystä teoreettisempien puheenvuorojen vastapainoksi siirrytään nyt käytäntöön ja tanssinopetuksen arkeen. Tässä tekstissä kokeneet pedagogit avaavat ajatusmaailmaansa haastattelukysymysten avulla. Kysymykset on rakennettu Liisa Heikkisen (LH) kirjoittaman tekstin pohjalta. Haastattelimme Heikkisen lisäksi Fanni Ijästä (FI) ja Katja Putkosta (KP). Haastattelijana toimii Anniina Jääskeläinen (AJ). Haastateltavista voit lukea lisää kirjoituksen lopusta.

AJ: Miksi juuri sinä opetat tanssia?

LH: Opettaminen on muoto, jolla pääsen lähemmäksi ihmistä – autan heitä niin omaan kehoon suhtautumisessa kuin toisten ihmisten kohtaamisessa. Parhaimmillaan tanssi sallii kaikki elämän

kokemisen tasot.

FI: Opetan tanssia, koska se oli luonnollinen jatkumo tanssin harrastukselle. Tulen keskikokoiselta paikkakunnalta, jossa ei lapsuuteni aikana oikeastaan ollut tanssikoulua. Paikallinen voimistelu-seura kuitenkin tarjosi erilaisia tanssitunteja. Muutaman vuoden harrastamisen jälkeen oli seuratoiminnassa luonnollista siirtyä itse tanssituntien vetäjäksi. Tanssin opettaminen on ollut läsnä oman harrastukseni rinnalla. Lukion jälkeen hain opiskelemaan ja valmistuin tanssipedagogiksi. Opetan katutanssilajeja, joilla ei ole pitkää pedagogista kaanoniam. Lajit ovat hyvin liitännäisiä tiettyyn sosiaaliseen kontekstiin, mistä syystä tanssin opettajuus on minulle kulttuurin opettamista: tanssi on kulttuurinen ilmentymä. Minulle tanssin opettaminen merkitsee enemmän kuin tekniikka ja liikkeet, joita opetan. Haluan luoda ymmärrystä kontekstista. Tämä kokonaisvaltaisuus tanssin opettamisessa inspiroi minua edelleen; kuinka voin opettaa jotain hyvin yksityiskohtaista ja sitoa sen isompaan asiayhteyteen. Tämä yhdistettynä kollektiiviseen tutkiskeluun oppilaiden kanssa luo hedelmällisen tilanteen, jossa sekä he että minä opimme jatkuvasti uusia asioita.

KP: Varmastikin perimmäinen syy on se, että olen harrastanut tanssia suhteellisen nuoresta lähtien ja tanssi on aina ollut minulle rakas harrastus. Ammatillista suuntaa hakiessani en ollut lainkaan varma mitä haluan tanssilla tehdä ja hainkin useampiin kouluihin tanssin ja teatterin parissa. Koulutukseni kautta sain tiettyä varmuutta ja pienen kipinän opettajuuteen, mutta varsinainen liekki on syttynyt opetustyön myötä. Haluan ohjata lapsia, nuoria ja aikuisia liikkeen ja kehon äärellä/sisällä olemiseen, leik-

kiin sekä ilmaisuun. Tanssi ja liike on minulle sekä voimauttavaa että vapauttavaa, siksi opetan sitä.

AJ: Miten luot tunnillesi toimintatavat, jotka opettavat oppilaalle, miten kohdata itsensä ja toiset tanssijat?

LH: Tunnillani on kaksi sääntöä. Ensimmäinen on, että kaikki tanssivat omalla tavallaan. Toinen on, ettei toisen liikettä arvoteta. Käyn nämä säännöt aina läpi, kun kurssit alkavat ja muistutan niistä läpi kauden. Asiaan vaikuttaa se, että itse oikeasti ajattelen näin: vahvistan omalla olemiselläni ”sääntöjä”.

FI: Tanssin oppimistilanne on perinteisesti kollektiivinen. Kaikki harjoittelevat yhtä aikaa samoja liikkeitä usein tietyssä tahdissa. Samalla tiedän, etteivät kaikki opi samaan tahtiin tai samalla tavalla. Opettajana koen tämän vaikeaksi yhtälöksi. Jokaisella tanssitunnilla on oma opetustemponsa, joka rakentuu oppilaiden enemmistön mukaan. Se luo tilanteita, joissa yksittäinen oppilas saattaa kokea, ettei pysy perässä. Myös peilien kanssa työskentely aiheuttaa omat haasteensa, kun oppilaat voivat oppimistilanteessa vertailla itseään toisiin. Olen yrittänyt purkaa tätä siirtämällä fokuksen harjoittelusta ja sen haasteista siihen, miltä tanssiminen ja opetteleminen tuntuu. Yksittäisen harjoituksen jälkeen kysyn miltä harjoitus tuntui ja oppilaat saavat keskustella toistensa kanssa siitä. Tällä tavoin oppilaat saavat erilaisia näkökulmia oppimisesta ja mahdollisesti myös strategioita omaan oppimiseen. Koen, että kun oppilailla on tilaa sanoa, että jokin asia oli vaikeaa tai tylsää, he eivät jää yksin tunteidensa kanssa ja minulla opettajana on mahdollisuus auttaa heitä paremmin. Tuntemuksien jakaminen nostaa usein myös automaattisesti ryhmähenkeä. Tanssi liittyy ihmiseen eikä

vain kehoon.

KP: Pyrin aina aluksi panostamaan ryhmäytymiseen uuden ryhmän alkaessa tai kauden alussa, vaikka ryhmä olisi pysynyt samana. Koetan luoda turvalliset puitteet mm. määrittelemällä tunnille selkeät rakenteet, esimerkkinä kiertävät rivipaikat. Ajattelen, että oppilaat saavat näin tunnilla aikaa ja tilaa keskittyä itse opetettavaan aineeseen, eikä heidän tarvitse ylimääräisesti miettiä ryhmän sosiaalisia valtasuhteita ja sitä minkä kokoisen tilan kukakin ottaa salissa.

Pyrin myös tutustuttamaan oppilaita toisiinsa kauden aikana parityöskentelyn ja ryhmätehtävien kautta. Koetan tehdä pari-/ryhmäjaot läpinäkyvästi ja pidän mielessä ketkä oppilaista ovat jo työskennelleet yhdessä, jotta kiertoa tapahtuu.

AJ: Kuinka työskentelet katseen ja koskettamisen kanssa oppilaiden kesken sekä opettaja-oppilas-suhteessa?

LH: Ohjeistan oppilaita tuntitehtävien avulla siihen, miten suhtaudutaan toiseen, miten katsotaan toisen liikettä ja miten kosketaan toista. Nämä eivät ole tunnilla sivuhuomautuksen roolissa vaan osa opetusta. Opettajana pyrin lähtökohtaisesti koskemaan jokaista oppilasta tunnin aikana ja katson oppilaiden liikettä samoin kuin opetan. En etsi ”siistejä liikkeitä” tai tiettyä suoritustasoa, vaan totean näkemäni ja hyväksyn sen, miten he milloinkin tanssivat.

FI: Koskettamisella ei ole niin selkeää osaa katutanssilajien opettamisessa verrattuna toisiin tanssilajeihin, siksi en arjessani työskentelekään usein sen kanssa. Katseen kanssa työskentelen usein siten, että oppilaat saavat antaa palautetta toisilleen. Näissä tilanteissa annan tarkat ohjeet siitä, mihin asioihin haluan oppilaiden keskittyvän ja antavan palautetta. Yritän näin ohjata heidän

tapaansa katsoa tanssia. Näissä tilanteissa olen tarkka sanavalintojeni kanssa. On suuri ero kuulla, että oppilas oli hyvä tai tanssi hyvin verrattuna siihen, että oppilas teki jotain hyvin tai tanssi liikkeen käyttäen tiettyä tekniikkaa. Tällöin palaute ei liity tanssijan persoonallisuuteen vaan osaamiseen ja harjoitteluun, jonka kaikki voivat saavuttaa.

KP: Mielestäni koskettaminen kuuluu tanssiin ja kehollisuuteen, mutta sen kanssa pitää olla tietoinen ja hereillä, ettei aiheuta toiselle epämiellyttävää, toisen rajat ylittävää kokemusta. Oma ajatukseni koskettamisen taustalla on aina auttaa ja opastaa oppilasta eteenpäin. Kosketuksen tapaan liittyy aina myös se, miten tutuiksi olemme tulleet. Siihen liittyy myös kosketuksessa välittyvä tieto, joka on mielestäni myös vastavuoroinen. Puhun tunneillani auki siitä, että ohjaan koskettamalla. Perustelen kosketusta sillä, että sen avulla saan välitettyä välillä enemmän informaatiota kuin pelkästään sanallisesti. Annan kuitenkin oppilaille myös mahdollisuuden sanoa, mikäli he eivät halua ohjausta kosketuksen kautta. Yritän aistia sanattomia viestejä siitä, milloin kosketus on ok ja milloin ei. Ajattelen, että tanssinopetuksen lähtökohta on nähdä hyvää toisessa sekä ohjata ja auttaa oppilasta eteenpäin ja tämän pohjalta ajattelen myös katsetta ja kosketusta. Vaikka opettajana koetan katseella löytää kehityskohtia ja korjauksia, en ajattele, että yrittäisin muuttaa oppilasta, vaan kunnioitan oppilaan ainutlaatuisuutta ja koetan hänen kanssaan löytää parempaa tai kehoystävällisempää tapaa liikkua ja kehittyä tanssijana.

AJ: Minkälaisen polun olet käynyt kehosuhteesi kanssa?

LH: Harrastin kolmevuotiaasta täysi-ikäisyyteen asti joukkuevoimistelua, jonka esteettiset vaatimukset sekä vahva kilpailullisuus

muuttivat suhtautumisen omaan kehooni aika raadolliseksi. Sairastuin teininä anoreksiaan, jonka tajuaminen ja käsittely vei kymmenen vuotta. Parantumisen myötä myös oma tanssini ja pedagogiikkani on muuttunut – en halua, että minun tuntini vahvistaa kilpailun kulttuuria tai että joku ei voisi tanssia, koska hänen kehonsa on tietynlainen. Koreografioissa annan sattumalle paljon tilaa ja arvon suurimman osan paikoista. En myöskään ajattele, että minun pitäisi piilottaa ketään – minun tehtäväni hän on opettaa oppilaat siihen tilaan, joka on minun estetiikkakäsitykseni sisällä.

FI: Kaikilla tanssilajeilla on omat kehoihanteensa ja tapansa puhua niistä. Katutanssilajit ovat historiallisesti yhdysvaltalaisia urbaaneja mustien ja ruskeiden kansantansseja. Näiden kansantanssien äkillinen kaupallistuminen on luonut valtavirtamediassa stereotyyppistä ja pahimmillaan rassistista kuvastoa siitä, mitä katutanssilajit ovat ja minkälaiset kehot niitä tanssivat. Ymmärrys kulttuurista ja kontekstista, joka on synnyttänyt nämä tanssilajit, on hävinnyt. Kaikki tämä suodattuu myös käytännön opetustyöhöni: oppilailla ja vanhemmilla on valmiita, virheellisiä ideoita siitä, miltä katutanssilajit näyttävät ja mitä tunnit pitävät sisällään. Olen usein löytänyt itseni tilanteesta, jossa opettamani liikkeet tai musiikki eivät vastaa oppilaiden odotuksia. Toisaalta koska katutanssilajit ovat sosiaalisia tansseja, on niissä paljon sallivuutta suhteessa erilaisiin kehoihin. Kun yhtenä tavoitteena on löytää oma uniikki ilmaisutapa, mahdollistaa se myös erilaisten kehojen osallistumisen kulttuuriin. Tämän takia koenkin, että kehoihanteiden kanssa työskentely katutanssin parissa liittyy enemminkin ennakkoluulojen ja rakenteiden purkamiseen.

Myös oma matkani kehoni kanssa on liittynyt näihin ajatuksiin ja oman paikan löytämiseen katutanssien parissa.

KP: Suhde omaan kehoon on muuttunut ajan myötä lempeämmäksi.

Kehossani on ollut jotain haasteita tai puutteita, joita olen halunnut korjata, mutta nykyään ajattelen, että haasteet, joita minulla on kehossani ovat muovanneet omaa tanssiani sellaiseksi, josta nautin. Kehoni haasteet ovat samalla jalostaneet vahvuuksiani tanssijana. Minulla ei ole, eikä ole ollut baletin estetiikan mukaista ihannevirtaloa, mutta voin treenata täysillä, nauttia tanssista ja olla oman elämäni primaballerina. Tätä ajatusta tuonkin esille myös omassa opetuksessani. Luotto omaan itseen, omiin taitoihin sekä mielikuva omasta upeudesta saa minut itseni kokoiseksi, itsevarmaksi tanssijaksi. Tanssia harrastaessani minulla on ollut ammattitaitoisia opettajia, joilta olen saanut hyvää pohjaa terveellisen minäkuvan rakentumiselle. En ainakaan muista, että olisin saanut palautteissa kehoani tai luonnettani kritisoi-
via kommentteja. Tosin ammattiopinnoissani olen muutamilta vierailevilta opettajilta saanut hämmäntäviä kommentteja liittyen ulkonäkööni, jotka muistan vieläkin. Olen usein miettinyt, miten se olisi vaikuttanut omaan kehonkuvaani, jos olisin saanut sellaista palautetta nuorempana.

AJ: Minkälaisia tapoja käytät puhuessasi kehoista?

LH: Tunneilla ei puhuta omasta tai jonkun toisen kehosta epäkunnioittavasti. Tartun heti myös siihen, jos joku vertaa omaa tanssiaan minun tanssiini – kukaan ei voi tanssia kuin minä, koska kenelläkään ei ole samanlaista kehohistoriaa ja rakenteellisia suhteita kuin minulla. Lempeään kehokokemukseen liittyy puheen ja sanojen lisäksi edellä olleet katse ja kosketus. Jos nämä kolme ovat ”samaa mieltä”,

tunti voi vahvistaa oppilaan oman kehon hyväksymistä.

FI: Yritän välttää yleistäviä sanoja, jotka herättävät erilaisia stereotyyppisiä mielleyhtymiä kehoista, liikkeistä tai tulkinnoista, jotka ovat niille muka tyypillisiä. Käytän sanoja, jotka kuvaavat liikelautua, miltä liikkeet tuntuvat ja miten ne anatomisesti suoritetaan. Yritän aktiivisesti olla ”dramatisoimatta” näitä tanssilajeja, jotta useimmat kokisivat itsensä tervetulleeksi katutanssiyhteisöön, on sitten kyse sukupuolesta, seksuaalivähemmistöistä tai etnisestä taustasta. Oppilaiden ei tarvitse tanssia odotusten mukaan tai identifioida itseään katutanssijaksi, mutta heidän täytyy saada jonkinlainen ymmärrys lajien historiasta ja kulttuurisesta kontekstista myös suhteessa kehoihanteisiin.

KP: Puhun kehosta usein luiden rakenteen ja lihaksiston kautta, eli koetan tarkentaa tiettyyn kohtaan kehossa ja samalla opettaa oppilaita hahmottamaan ja jäsentämään omia kehojaan. Teetän myös harjoituksia, joissa tutkitaan omaa kehoa. Esimerkiksi jo ihan pienten oppilaiden kanssa etsimme istuinluita pepulla keinuen ja annan oppilaille mielikuvia, jotka auttavat heitä hahmottamaan lantion asentoa istuinluiden löydyttyä. Puhun paljon myös kehoyhteyksistä ja liikeketjuista kehossa ja tutkimme näitä oppilaiden kanssa. Improvisaatioharjoituksissa annan yleensä oppilaille tehtäviä tutkia erilaisia liikelaatuja kokonaisvaltaisemmin erilaisten mielikuvien kautta.

AJ: Miten olet ratkaissut eri tanssilajien estetiikan ja kehoihanteiden vaatimukset suhteessa omaan arvomaailmaasi?

LH: Tiedän nykyään, mikä vahvistaa omaa hyvinvointiani ja mille arvopohjalle haluan itse rakentaa tanssini. En koe, että esimerkiksi tiettyjen lajien estetiikka järjestyttää enää omaa olemistani. Olen

huolissani siitä, jos opettajat tai valmentajat eivät uskalla tunnustaa (ja muuttaa) omaa osallisuutta kehoihanteiden eteenpäin viemisessä sekä sitä, mitä arvoja he opettavat tunnilla. Omaa lajikulttuuria eri tavoin edistävä opettaja saattaa joutua ison kyseenalaistuksen kohteeksi, mutta toisaalta mikään ei muutu, jos ei itse ala muuttamaan asioita.

FI: Valkoisena tanssinopettajana maassa, jossa enemmistö väestöstä on valkoisia, on opettamiini tanssilajeihin liittyvien stereotyyppien purkaminen tärkeä osa työtäni. Tiedostaminen omasta paikastani vierailijana näissä kulttuureissa on jatkuvaa työtä itseni kanssa. Toisten tanssijoiden kokemusten kuunteleminen ja aktiivinen itseni kyseenalaistaminen suhteessa valintoihini opettaa eteenpäin katutanssilajeja ovat keinoja, joilla yritän purkaa näitä stereotyyppioita.

KP: Ulkonäköpaineita ja kehoihanteisiin ”mahduttautumista” on aina ollut ja tulee olemaan, ainakin joissain tanssilajeissa. Itse ajattelen, että oma hyvinvointi ja itsensä arvostaminen tulee ensin. Voin olla taitava, vahva, ilmaisullinen ja upea tanssija, vaikka en mahdu tiettyyn muottiin. Mikäli koetan muuttaa ja muokata itseäni johonkin tiettyyn malliin ja katson itseäni puutteiden kautta, en pysty juurtumaan ja nauttimaan vahvuuksistani ja siitä mitä olen. Tietenkään en ole aina pystynyt olemaan yhtä vahvana kehoihanteiden paineissa, mutta tunne osaavasta ja pystyvästä omasta kehosta sekä tanssissa tulleet onnistumisen kokemukset ovat vahvistaneet minua ja sitä, miten pidän itseäni arvossa.

AJ: Minkälaisia ristiriitoja olet kohdannut tanssin kentällä suhteessa omiin arvoihin? Miten olet pyrkinyt niitä ratkomaan?

- LH:** 1. Tanssikäsityksen purkaminen – mitä tanssi jokaiselle on, ja kuinka voisi lempeästi avartaa käsityksiä uusien kokemusten kautta.
2. Tapa rakentaa koreografioita – se etten tiedä ja en halua tietää kaikkea valmiiksi (ja uskallan sanoa sen ääneen) voi jonkun mielestä tuntua ahdistavalta, pelottavalta ja uudelta. Tämän myötä luottamuksen luominen niin suhteessani tanssijoihin kuin tanssijoiden kesken on asia, johon kiinnitän huomiota.
3. Opettajan arvo – lähtökohtaisesti en pyri miellyttämään oppilaita, koska niin pitäisi tehdä, vaan olen oma itseni omine tapoineen olla tanssissa. Oppilaat voivat ladata opettajalle suuret odotukset, joiden toteutumista he ”kärkkyvät”. Rohkeus toimia omien arvojen mukaisesti on tuonut tanssisaliin upeita ihmisiä, jotka tanssivat itselleen eivätkä todistaakseen minulle jotain.
- FI:** Tanssinopetuksella on vahvat traditiot. Opettaja on auktoriteetti, jonka opetustapoja tai taiteellisia näkemyksiä ei tule kyseenalaistaa. Tätä oletusta vasten on myös oppilaan rooli selvä: tehdä kuten käsketään. Olen pohtinut tätä valta-asetelmaa taiteen, luomisen ja ilmaisun näkökulmasta: tanssinopetuksen tavoitteet ja traditiot ovat ristiriidassa keskenään. Oli kyse sitten tavoitteellisesta tanssimisesta tai tanssin harrastamisesta, on mielestäni tärkeää pitää mielessä, että tanssi on taiteellinen ilmaisukeino. Minulle on tärkeää, että oppilaat kokevat olevansa taiteen kanssa tekemisissä. Toki tietoisuus teknisestä suorittamisesta, tanssin käsityöstä, on tärkeä osa tanssinopetusta. Tanssinopetus ei kuitenkaan voi vain olla käsityötaitoa. Minulle tanssilla ei ole minkäänlaista lopullista päämäärää, vaan tanssissa oleminen on pääasia. Yritän hahmottaa minkälaisia

tanssijoita vallalla olevat tanssinopetuksen traditiot tuottavat ja kuinka voin purkaa niitä siten, että se vastaa enemmän omaa tanssiin liittyvää arvomaailmaani.

Tanssin maailmassa on mielestäni havaittavissa selkeä hierarkia sen suhteen, minkälainen tanssi on arvokasta ja minkälaiset kehot ”arvokasta” tanssia tanssivat. Ne, jotka eivät tunnista itseään kyseisistä ihanteista tai odotusarvoista, eivät lainkaan hakeudu tanssiharrastuksen pariin tai jatka harrastusta. Kehosta, sen ulkonäöstä ja toimivuudesta tulee este harrastukselle. Tämä heijastuu myös laajemmin jopa siihen, ketkä tanssin parissa saavat työskennellä ja minkälaisen tanssin parissa eri ihmiset työllistyvät. Toisaalta tansseista, jotka ovat taiteen hierarkiassa alhaalla, tulee jonkinlaisia ”no man’s landeja”, joita kuka tahansa voi opettaa ja tehdä ilman sen suurempaa perehtymistä. Tietoisuus ja ymmärrys kyseisten tanssien sosiokulttuurisista ja historiallisista piirteistä eivät kasva, ja hierarkiasta tulee edelleen itseään ruokkiva.

Koen, että vahva tanssijan ja tanssinopettajan identiteettini on auttanut minua purkamaan ja kyseenalaistamaan näitä rakenteita. Kun itselle on selvää mitä haluaa tehdä ja miksi, on helpompi muokata opetustilannetta sen mukaan. Usein kyse ei ole suurista, mullistavista pedagogisista ideoista, vaan ennemminkin siitä miten teen asioita: mitä sanavalintoja käytän ja miten suunnitelen tunnin dramaturgisesti niin, että se tukee omaa pedagogista tavoitettani. Arvioin esimerkiksi konkreettista ajankäyttöäni. Jos haluan oppilaideni oppivan ja ymmärtävän improvisaation arvon, pitää minun itse antaa sille tilaa opetuksessani.

KP: Ensimmäiseksi minulle tulee mieleen kysymys siitä, kuka on keskiössä tanssin opetuksessa. Olen törmännyt ajatteluun, jossa

oppilaat ovat opettajia varten ja opettajan taiteellisen työskentelyn välineinä. Tämä on mielestäni väärä tapa toimia. Kun työskennellään opettaja-oppilas-asetelmassa, tulee sekä opetuksen että koreografisen prosessin olla aina pedagoginen. Tanssinopetuksessa oppilas ja hänen kehittyksensä ovat keskiössä. Olen huomannut esimerkiksi tanssikilpailuissa oppilaille tehtävän liian haastavaa koreografiaa, jossa opettajan/koreografian visio ei ole kohdannut oppilaiden taitotasoa, vaan esitys on toteutettu opettajan visiosta lähtien. Itse lähtisin luomaan koreografiaa oppilaiden tuottaman materiaalin kautta. Tällaiseen työskentelytapaan tarvitaan kuitenkin enemmän aikaa ja resursseja.

AJ: Mikä on ollut itsellesi opettavainen tapaus vuosien varrella? Milloin olet ”mokannut” ja mitä siitä seurasi?

LH: Nuorempana otin oppilaiden kokemukset tunnista todella henkilökohtaisesti, ja asiat saattoivat jäädä vaivaamaan pitkäksikin aikaa. Ymmärrys siitä, että tanssisalissa on yhtä monta erilaisista kokemusta kuin on henkilöä, auttaa minua suhteuttamaan omaa opetusta oppilaisiin. Omien tunteiden kohtaaminen ja käsittely on auttanut tässä – minun on pitänyt uskaltaa kohdata omat epävarmuuteni ja odotukset itsestäni sekä opetella itsemyötätuntoa. Oman ammattitaidon kehittäminen on ollut myös tärkeää – pystyn perustelemaan jokaisen tunnilla teettämäni harjoituksen. Asioita ei siis tehdä ”näin nyt kuuluu tehdä”-asenteella, vaan opetukseni pohjautuu ihmisyyden käsitykseen, jonka osana tanssi on. En enää ajattele mokaavani. Jos uskaltaa katsoa omaa toimintaansa rehellisesti, pystyy tarttumaan asioihin, joissa joku voisi tulla esimerkiksi loukatuksi. Jos olen

kokenut, että oma toimintani tunnilla on loukannut oppilasta, pyydän anteeksi ja puhumme siitä. Ei kenenkään tarvitse olla täydellinen, ei myöskään opettajan.

FI: Minusta on vaikeaa sanoa yksittäistä mokkaa. Ennemminkin kasvu, jonka opettajana olen tehnyt, kertoo siitä kuinka vaativaa ja monivivahteista tanssinopettaminen on. Alussa tanssinopettaminen oli oman tanssijuuteni toteuttamista tanssinopetuksen kautta. Se oli jonkinlaista omien ideoiden tyrkyttämistä ja kurinalaista toimintaa, joissa oppilailla ei oikeastaan ollut tilaa ja vapautta löytää itseään tanssissa. Minä opettajana hallitsin tilanetta koko ajan, enkä oikeasti kohdannut oppilaitani. Nykyään ajattelen, että annan oppilailleni työkaluja tanssia kuten he haluavat ja ohjaan heidän oppimistaan sen sijaan, että sanelen mitä ja miten asioita pitää tehdä. Olen opetustilanteessa oppilaita, en itseäni varten. Näytän heille suunnan ja annan heille ideoita sillä liikemateriaalilla ja palautteella, jota annan.

KP: Luulen että suurimmat mokani ovat olleet siinä, etten ole kuunnellut omaa intuitiotani ja puuttunut tilanteisiin, jotka ovat minua häirinneet. Tanssinopettajana esimerkiksi ryhmän sosiaalisiin kiemuroihin puuttuminen on sellainen, jossa olen oman epäonnistumisen kautta kehittynyt. Nykyisin koetan puuttua ja purkaa tilanteita heti, jossa huomaan oppilaiden välisessä kommunikaatiossa epäsuhtaa tai kiusaamista. Olen toki aina puuttunut selkeisiin kiusaamistapauksiin ja selvittänyt asioita oppilaiden ja heidän vanhempiansa kanssa. Nykyisin koetan aistia tunnelmaa herkemmin ja luottaa omaan intuitioon tunnin ilmapiiristä ja mahdollisesta ”piilossa” tapahtuvasta vallankäytöstä oppilaiden välillä.

AJ: Mitkä ovat mielestäsi tanssinopetuksen suurimmat haasteet?

LH: Henkilökohtaisesti huomaan jokaisen uuden oppilaan ja ryhmän edessä jännittäväni sitä, miten me löydämme yhteisen tavan olla ja toimia. Toisaalta se pitää minut hereillä, kun ei ole yhtä oikeaa ja hyväksi havaittua tulokulmaa lähestyä tanssinopetusta. Haasteena koen siis sen, että en pysty ”nojaamaan taaksepäin”, mutta toisaalta siksi nautin opettamisesta – saan koko ajan kokemuksia uuden äärellä olemisesta.

FI: Suurimmat haasteet liittyvät tasapainotteluun katutanssilajien tradition, oman ilmaisuni ja oppilaideni oman ilmaisun välillä. Tanssia ei voi irrottaa sen kulttuurisesta kontekstista. Katutanssilajien kulttuuri on koko ajan läsnä myös sen opetustilanteissa: mitä liikkeitä opetan ja miksi, minkälainen arvomaailma näihin tanssityyleihin liittyy ja kuinka voin vahvistaa sitä opetusvalinnoillani. Kuten kaikessa taiteessa, tanssijan pitää ymmärtää tanssin säännöt syventääkseen ja rikkoakseen niitä. Toisaalta olen tietoinen siitä, että se mitä opetan, on minun tulkintani näistä tanssityyleistä ja niihin liittyvästä kulttuurista. Mitään absoluuttista totuutta ei ole. Tämän paradoksin opettaminen on vaikeaa ja ristiriitaista. Opettajana olen myös tanssillinen esikuva oppilaille. Kehoni liikkeet värjäävät oppilaideni käsitystä tanssista. Yksi keho ei koskaan pysty luomaan kokonaisvaltaista kuvaa katutanssilajien monipuolisesta ilmaisusta. Esikuvana oleminen ulottuu myös tanssisalin ulkopuolelle. Tanssinharrastajat identifioivat itsensä harrastuksen kautta, ja kun puhutaan lapsista ja nuorista, tulee tanssinopettajasta suuri osa oppilaan identiteetti-prosessia. Raja sen välillä milloin tanssinopettajan roolini loppuu ja yksityishenkilö alkaa, ei ole aina niin selkeää.

KP: Yksi suurimmista haasteista on eriarvoisuus. Se, että opettaja näkee vain muutamien oppilaiden erinomaisuuden ja luotsaa heitä eteenpäin. Tanssinopetuksessa iso haaste on jakaa aikaa ja palautetta tunnilla niin, että kaikki tulevat nähdyiksi. Itse kipuilen tämän asian kanssa aika ajoin ja koetan arvioida omaa opetustani. En tarkoita tällä sitä, että opetusta pitäisi tasapäistää ja antaa kaikille palautetta samalla kaavalla, vaan sitä, että tanssitunnin aikana minun pitää olla tietoinen oppilaiden yksilöllisistä kehityskaarista ja koettaa löytää tapoja antaa henkilökohtaista palautetta ryhmäopetuksessa.

AJ: Mikä tanssinopetuksessa on mielestäsi merkityksellisintä?

LH: En pysty erittelemään jotain tiettyä asiaa merkityksellisimmäksi. Olen kokenut hienoja hetkiä silloin, kun huomaan oppilaiden kehollisen läsnäolon muuttuneen tai kun koen yhdessä oppilaiden kanssa luoneeni tilan, jossa kaikki uskaltavat olla rehellisesti omana itsenään tanssien omaa tanssiaan.

FI: Tanssinopettajana kohtaan oppilaani kokonaisina ihmisinä. Koska tanssiessa keho on sekä tanssijan työkalu että tanssijan identiteetin osa, on tanssin harrastaminen todella monisyistä. Oman kehon kanssa työskentely voi olla raskasta ja toisaalta todella palkitsevaa. Kehon kouluttaminen ja jatkuva oman integriteetin kanssa neuvottelu on jokaiselle oppilaalle henkilökohtaista ja tanssinopettajana minun on koko ajan pidettävä se mielessä. Tanssiminen on holistinen kokemus. Juuri tässä kulminoituu se, mikä on tanssinopetuksessa merkityksellistä: ihmisten ja kehojen kanssa työskentely siten, että oppilaan terve suhde omaan kehoonsa ja rajoihinsa vaikuttaa koko hänen elämäänsä pelkän tanssiharrastuksen sijaan.

KP: Merkityksellisintä on mielestäni kokemus arvokkaana olemisesta ja se, että tulee nähdyksi. Se tekee mielestäni myös opettajan näkyväksi oppilaalle, kun kohtaaminen virtaa molempiin suuntiin. Ainakin itse koen merkityksellisenä palautteen tai oppilailta tulevat ehdotukset, kun näen että oppilaat sitoutuvat harjoitteluun ja samalla koko ryhmään. Tärkeää on myös se, että ilmapiiri on turvallinen ja kannustava, se että tunnilla pystyy olemaan oma itsensä ja uskaltaa kokeilla sekä näyttää tunteita. Minulle merkityksellistä on olla aikuinen, joka pystyy kulkemaan rinnalla ja ottamaan vastaan myös turhautumisen sekä epäonnistumisen herättämät tunteet. Aina se ei ole itsellekään helppoa, mutta koen sen luottamuksen osoituksena. Koen, että tanssinopettajuuden kautta pystyn vaikuttamaan ja luomaan hyvää itseä ja toisia kunnioittavaa ilmapiiriä, joka toivottavasti resonoi oppilaissa vielä pitkään. Yksi parhaimmista palautteista, jonka olen saanut, oli pitkäaikaiselta oppilaaltani, joka lähtiessään opiskelemaan kirjoitti minulle kirjeen, jossa hän kertoi omista tuntemuksistaan ja meidän yhteisestä historiastamme tanssin parissa. Nyt hän käy taas treenaamassa aikuisten tunniliani.

Liisa Heikkinen on freelance-tanssitaiteilija, tanssinopettaja (AMK) ja tanssitaiteen maisteri (MA). Hän perusti vuonna 2013 HAHAHA Dance Schoolin. Liisa toimii JoJo – Oulun Tanssin Keskuksen yleisötyöntekijänä.

Fanni Ijäs on katutanssija ja tanssinopettaja, joka työskentelee housen ja hip hopin parissa.

Katja Putkonen tanssipedagogi ja tanssikoulun rehtori. Hän on aloittanut tanssin 11-vuotiaana Imatralla ja on siitä lähtien seurannut kutsumustaan tanssin parissa Sibelius-lukion kautta Turun Taideakatemian (AMK) tanssinopettajakoulutukseen ja sieltä Teatterikorkeakoulun tanssi- ja teatteripedagogiikan laitokselle, josta hän valmistui 2012. Katja nauttii off balancesta, polyrytmisyydestä, liikkeen virtaavuudesta ja ulottumisesta tilaan, hetkistä, joissa hän kokee, että oppilaat sitoutuvat ryhmään ja liikkeeseen, innostuksesta ja ideoinnista, kiipeilystä sekä matkustamisesta.

Paula Puumalainen & Anniina Jääskeläinen

Tanssitunti on monen osan summa

**– kuinka tunnistaa
vastuukysymykset ja
turvalliset rajapinnat
arjen tilanteissa?**

Tanssinopetuksessa toimitaan uusien sukupolvien parissa, jolloin on mahdollisuus rakentaa parempaa, inhimillisempää ja kestävämpää toimintakulttuuria. Tämä ei kuitenkaan tapahdu ilman tiedostettua työtä jokaisella harrastustilanteen toiminnan tasolla. Lasten ja nuorten toiminnan kyseessä ollessa vastuu on aina aikuisilla. Toiminnan järjestäjät, harrastuksen vetäjät

ja vanhemmat vaaditaan yhtäläisesti mukaan pohtimaan sitä, mikä on riittävä tavoite harrastukselle – ja ehkä vielä tärkeämpää, mitkä ovat hyväksytyt keinot tavoitteisiin pääsemiseksi? Ymmärtämällä oman taustamme voimme tiedostaa meihin iskostuneita kenties historiallisiin toiminnan rakenteita ja arvostuksia, joihin käsiksi pääsemällä voimme muuttaa omaa toimintaamme. Uskomme tämän prosessin olevan avainasemassa maailman muuttamiseksi paremmaksi.

Harrastustoimintaan vaikuttavista osasista voidaan helposti tunnistaa harrastaja, harrastustoiminnan vetäjä, harjoittelutilanne, toiminnan järjestäjä ja alaikäisen kyseessä ollessa vanhempi tai huoltaja. Harrastamiseen liittyvät myös toiset harrastajat ja ryhmätilanteissa myös ryhmädynaamiset ilmiöt ja prosessit. Tarkastelemalla osa-alueita yksitellen, voidaan toiminnasta muodostaa kokonaiskuva, ja parhaassa tapauksessa tunnistaa pinnan alla kyteviä ongelmia sekä puuttua niihin ajoissa. Olemme sisällyttäneet jokaiseen kappaleeseen kysymyksiä, joiden avulla niin harrastajat, opettajat, vanhemmat kuin toivottavasti myös toiminnan järjestäjät voivat arvioida ja kehittää toimintaa.

HARRASTAJA

Lapsi ja nuori muodostaa käsitystä itsestään suhteessa ympäristöönsä. Harrastus ei ole ainoa todellisuus, jossa käsitys ja kokemus omasta itsestä muodostuvat, mutta sillä on valtava vaikutus. Kun tanssitunnille tulee oppilas toiveenaan oppia tanssimaan, hän asettaa koko kehonsa ja kehollisuutensa uuden eteen. Hän asettuu arvioinnin kohteeksi koko olemuksellaan kantaen mukanaan

aiemmat tiedostetut ja tiedostamattomat kokemuksensa, epävarmuutensa ja vahvuutensa. Sekä hänet vastaanottavalla pedagogilla että ympäröivällä ilmapiirillä on suuri vaikutus siihen, millaiseksi hänen kokemuksensa itsestään tanssin oppijana muodostuu. Kun tanssitunnille tulee lapsi tai nuori, on hän erityisen herkässä asemassa suhteessa opettajaansa ja tanssikoulun ilmapiiriin.

Myös käsitys siitä, mikä on oikea tapa kohdella toisia, muovautuu harrastuksessa – ympäristössä, johon lapsi tai nuori on itse toivonut pääsevänsä, ja jonka toimijat ovat usein hänen esikuviaan.

Harrastajan näkökulmaa voidaan hahmottaa esimerkiksi seuraavien kysymysten kautta:

Onko lapsi tai nuori pääsääntöisesti motivoitunut ja innostunut harrastuksestaan vai aiheuttaako harjoittelu ja toimintaan osallistuminen ahdistuneisuutta tai levottomuutta? Millä tavoin harrastaja kertoo harrastuksestaan, kuvaileeko hän tilanteita avoimesti vai vaikuttaako salailevan jotain? Tukeeko harrastuksen sosiaalinen ympäristö lapsen tai nuoren hyvinvointia? Tukeeko harrastus yleistä jaksamista? Miten lapsi tai nuori suhtautuu harrastuksen vetäjään?

HARRASTUKSEN VETÄJÄ

Suuri osa oppivelvollisen lapsen ja nuoren arjesta kuluu koulun parissa. Koulun arkeen kuuluvat yhteiskunnan asettamat normit ja tavoitteet. Siellä työskentelevät pedagogit ovat koulutettu tietoisiksi kasvattajan vastuustaan ja turvallisen oppimisympäristön takaamisesta. Toinen valtavan suuren merkityksen luoja on todellisuus, joka vallitsee harrastuksen parissa. Täällä työskentelevät aikuiset poikkeavat usein koulun rakenteissa ja normistossa toimivista aikuisista.

Harrastuksen opettajalla on lupa olla toisenlainen roolimalli. Pedagogin moraalista ja etiikasta ei kuitenkaan voi tinkiä vähääkään. Fyysinen ja emotionaalinen turvallisuudentunne on myös harrastuksen tärkein lähtökohta. Onkin hyvin perusteltua pohtia sitä, miten vetäjä näyttäytyy harrastajille, heidän vanhemmilleen ja toiminnan järjestäjille. Kaikki me opettajat olemme ihmisiä hyvine ja huonoine ominaisuuksinemme ja päivinemme. Ammatillisuus on kuitenkin kykyä asettua opettajan rooliin jokaisena työpäivänä. Opettajan kykyä toimia vastuutehtävässään voidaan arvioida esimerkiksi seuraavien kysymysten avulla: Vetääkö toimintaa karismaattinen tai ristiriitainen hahmo, johon koko toiminta henkilöityy voimakkaasti? Tuottako opettaja tai valmentaja paljon voimakkaita tunteita ja huomattavaa vireystilaa, esimerkiksi hermostuneisuutta? Voidaan tarkastella myös muodollisia asioita, kuten sitä onko kyseessä alalle koulutettu ihminen. Myös kokemus ammatissa toimimisesta voi olla tärkeä tarkastelun kohde. Koska monet harrastustoiminnan vetäjät aloittavat uransa hyvin nuorina, onkin perusteltua kysyä kuka on viime kädessä vastuussa kasvavan nuoren toiminnasta ja koulutuksesta tanssikasvatuksen pariin?

Muodollisia seikkoja tärkeämpinä pidämme kuitenkin niitä keinoja, joilla tavoitteisiin päästään vetäjän ja harrastajan välisen vuorovaikutuksen kautta. Voidaan tarkastella pedagogisia keinoja ja käytettyä retoriikkaa. Oikeuttaako vetäjä esimerkiksi epäasiallista toimintaansa tai kyseenalaisilta tuntuvia metodejaan omalla oppimistaustallaan, aiemmillä valmennustuloksillaan tai alan yleisillä käytännöillä? Tällöin kuultavat perustelut voisivat olla esimerkiksi ”silloin kun minä olin tietyn ikäinen/tasoinen harjoittelin...”, ”huipputasolla tämä olisi ihan pientä” tai ”minä olen tehnyt mestareita kauan, en näe tarpeelli-

seksi muuttaa toimintaani”. Ovatko vetäjän tunnesäätely, palautteenanto ja yhteisten pelisääntöjen noudattaminen ammattimaisella tasolla? Käytännön elämän kannalta merkitykselliset seikat voivat liittyä myös hyvin konkreettisiin asioihin. Onko toiminnassa mukana ennakoihamutta, vaikkapa runsaasti muutoksia aiemmin sovittuihin harjoitusaikatauluihin tai treenien sisältöön? Ammattimaiseen toimintaan kuuluu myös kyky ymmärtää oman osaamisensa rajat ja toimia niiden puitteissa. Voidaankin siis perustellusti kysyä, pysyykö vetäjä ”tontillaan” vai kuuluvatko hänen toimintaansa esimerkiksi varsinaisen harrastustoiminnan ulkopuolelle ulottuva tarpeeton terveyden ja ravitsemuksen ohjeistus tai ulkonäön, vaatetuksen tai kaverisuhteiden kommentointi? Terveellisestä ja riittävästä ruokavaliosta keskusteleminen yhdessä harrastajien ja vanhempien kanssa on kuitenkin tarpeellista. Haitallista on, mikäli ravitsemuskeskustelu poikkeaa kasvaville lapsille ja nuorille turvallisista ohjeista niin määrän kuin laadun puolelta.

Valmentajan vaikutus lapsen tai nuoren elämään on merkittävä. Usein kiintymys valmentajan ja valmennettavan välillä on molemminpuolista ja suhde muuttuu helposti henkilökohtaisemmaksi kuin viikkotuntioppilaiden kanssa. Luottamus voi kasvaa niin suureksi, että oppilaan on helppo uskoa opettajalle harrastuksen ulkopuolisia, vaikeitakin asioita. Luottamussuhde tanssinopettajaan, tärkeään aikuiseen lapsen tai nuoren elämässä, on erittäin arvokas. Pedagogi on kuitenkin vastuussa eettisen ja moraalisen tarkastelun kestävästä toimintatavasta myös tällaisessa tilanteessa. Hänen on oltava lapsen tai nuoren luottamuksen arvoinen, mutta tarvittaessa pohdittava onko oppilaan salaisuus sellainen, joka voi vaatia keskustelua vanhempien tai joissain tapauksissa jopa viranomaisen kanssa. Uuden lastensuojelulain mukaisis-

sa, ilmoittamisen kynnyksen ylittävissä tilanteissa työnantajan tuki ja ohjaus tanssinopettajalle ovat ensiarvoisen tärkeitä! Harrastuksen vetäjän on ymmärrettävä myös, että luottamussuhde voi olla ainoastaan yksisuuntainen: opettaja ei voi uskoutua oppilaalleen ja vaatia häntä kantamaan omia tai harrastustilanteeseen liittyviä salaisuuksia. **Aikuisen rooli on pysyä aikuisena kaikissa työhön liittyvissä tilanteissa.**

Tanssipedagogi tarvitsee sanoja tanssin oppimiselle ja kehollisille kokemuksille. Hänellä on oltava tieto omista oppimisen prosesseistaan, mutta kunnioitus myös jokaisen omaa oppimisprosessia kohtaan. On kuitenkin epäreilua edellyttää täydellistä osaamista tanssinopettajalta; näiden asioiden pohdinnassa opettajalla on oltava lupa omaan jatkuvaan kehittymiseen ja oppimiseen. Rakentavaa, hyvinvointia edistävää pedagogiikkaa on kuitenkin tavoiteltava jatkuvasti. Erehtyminen ja virheiden tekeminen ovat osa ihmisyyttä. Pikemminkin kuin pyrkimys virheettömyyteen, tärkeää on virheiden tunnistaminen, anteeksi pyytäminen, ja virheistä oppiminen, jotta toiminta muuttuisi tulevaisuudessa paremmaksi. Jos pedagogiikan eettisiä ja moraalisia näkökulmia pidetään esillä, ja kentällä toimivilta työnantajilta ja opettajilta edellytetään niiden pohtimista, ollaan oikealla tiellä.

HARRASTUSTILANNE

Peruskoulun maailmassa on viime vuosina noussut voimakkaasti esille positiivinen pedagogiikka, joka perustuu psykologian tutkimukseen. Positiivisen pedagogiikan idea on oppilaan vahvuuksien ja myönteisten kokemusten ja oppimisen sanoittamisessa ja näkyväksi tekemisessä. Positiivisen pedagogiikan ide-

ologia toimii myös tanssinopetuksen maailmassa. Keskusteluissa tanssinopettajien kanssa olemme kuitenkin törmänneet argumenttiin, että jatkuva kehuminen vie pohjan sinnikkyydeltä ja positiivinen palaute kärsii helposti inflaation.

Positiivisen pedagogiikan hyödyntäminen ei tarkoita katteetonta kehumista ja ”höttöpalautetta”, vaan edelleen tavoitteellista harjoittelua, jossa oppimiseen ja onnistumiseen kiinnitetään säännöllisesti huomiota, vaikka samalla keskitytään myös niihin asioihin, joita pitää vielä harjoitella. Jos tavoitteena on esimerkiksi koreografian oppiminen, ennen koreografian täydellistä osaamista prosessin varrella saavutetaan monta onnistumista. Näiden onnistumisten näkyväksi tekeminen vahvistaa oppijan myönteistä kuvaa itsestään oppijana ja tanssijana, mikä vahvistaa häntä myös sinnikkyyttä vaativien tilanteiden sekä vastoinkäymisten edessä.

Harrastuskäynti kerran viikossa poikkeaa sitoutumisesta esimerkiksi kilpailu- tai koulutusryhmien toimintaan, jossa harjoituksia on melkein joka päivä. Tällöin suhde valmentajaan muodostuu läheiseksi ja tiiviiksi. Valmennustilanne on valta-asema, jossa valmennettava hyväksyy valmentajan auktoriteetukseen. Tästä valmentajan on oltava erityisen tietoinen ja huolehdittava rakentavasta suhteestaan oppilaaseen. Jos tarkastellaan pelkästään suoritusta, hyviin tuloksiin voi päästä myös keinoilla, joilla on lapsen tai nuoren psyykettä ja fysiikkaa rikkova vaikutus. Aikuisen on otettava vastuu valmennussuhteen toimimisesta, tiedottamisesta vanhemmille ja ongelmien esiin ottamisesta.

Harrastustilanteeseen liittyen voidaan pohtia esimerkiksi osallistujien samanarvoisuutta.

Onko kohtelu ohjaustilanteissa tasapuolista? Onko vetäjällä suosikkeja, joiden kohtelu ja vaatimukset eroavat selvästi muista ryhmässä? Vaihtuuko suosikin asema, tapahtuuko ryhmässä ”pudotuksia” ryhmädynamiikassa tai onko ryhmässä aistittavissa hierarkia, jonka asetelmat voivat muuttua yllättäen?

Erittäin tärkeitä kysymyksiä ovat turvallisten rajojen kysymykset, jotka rajaavat myös harrastustilannetta ja sen ulkopuolista, ”epäviraalista” toimintaa. Voidaankin tarkastella esimerkiksi sitä, pitävätkö rajat lasten/nuorten ja aikuisten välillä.

Onko kuviossa mukana harrastustoimintaan liittymätön ajanvietto tai yhteydenpito vapaa-ajalla vanhempien ohi? Mihin kellonaikaan yhteydenpito ajoittuu? Missä medioissa kohtaamiset tapahtuvat? Ovatko harrastajien vanhemmat tervetulleita mukaan yhteisiin treenien ulkopuolisiin juttuihin? Ovatko jotkut ryhmän jäsenet enemmän henkilökohtaisesti tekemisissä valmentajan kanssa kuin muut? Kuinka toiminnan järjestäjä puuttuu ja ohjeistaa rajoihin liittyvissä asioissa? Näkyvätkö nämä vanhemmille?

VANHEMMAT/ HUOLTAJAT

Alaikäisen oppilaan kohdalla vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsestaan ja lasta koskevat asiat käsitellään vanhemman läsnä ollessa. Hälytyskellojen pitäisi soida, jos lapsella on selvästi mieltä painavia salaisuuksia opettajansa kanssa tai harjoittelutilanteeseen liittyy jotain sellaista, mistä ei voi tai saa puhua kotona. Yhtä lailla valmentajan on otettava vastuu oppimisen ja onnistumisten näkyväksi tekemisestä. Nuoruuksikään siirryttäessä asiaan kuuluu myös itsenäistyminen harrastukseen liittyvissä asioissa vanhempien roolin vähentyessä. Nuorten kohdalla on kuitenkin edelleen tärkeää tarkastella

sitä, kuinka vanhemmat ja huoltajat huomioidaan toiminnassa kasvun ja kehityksen myötä.

Ovatko harjoitustilanteiden ovet avoimet ja viestintä kotiin päin ajantasaista ja yhteisesti avointa? Kenellä on mahdollisuus sanoa stop, jos epäillään sairautta tai loukkaantumista? Puututaanko sairaana tai loukkaantuneena harjoitteluun? Kuka päättää viime kädessä, milloin ei treenata: harrastaja, valmentaja, toiminnan järjestäjä, vanhempi vai lääkäri? Onko vanhemmilla selkeä rooli (esimerkiksi kuljettajana, kannustajana, kustantajana) vai toimiiko osa vanhemmista pyydettyinä tai pyytämättä esimerkiksi oman lapsensa tai hänen tanssikavereidensa kotivalmentajana? Onko vanhempien roolista mahdollista keskustella valmentajan tai toiminnan vetäjän kanssa?

TOIMINNAN JÄRJESTÄJÄ

Viimeinen tarkastelun kohde liittyy toiminnan järjestäjään: julkiseen toimijaan, yritykseen, yhdistykseen tai vapaaseen toimijaan, jonka alaisuudessa harrastuksen vetäjä tekee työtään. Jokainen vetäjä tekee työtään omalla persoonallaan, mutta toiminnan järjestäjä vastaa siitä, miten harrastustilanne ja siihen liittyvät puitteet on järjestetty. Toiminnan järjestäjän vastuulle kuuluvat myös millaista tukea ja tietoa niin harrastaja kuin hänen vanhempansa saavat. Siksi onkin oleellista kysyä, millaista tukea ja ohjausta harrastuksen vetäjä saa työlleen toiminnan järjestäjältä. Toiminnan järjestäjän velvollisuus on aina viipymättä puuttua tietoonsa tulleisiin epäkohtiin niin harrastustilanteessa kuin opettajan toiminnassakin.

Kun tarkastellaan toiminnan järjestäjää, on merkittävää pohtia, kuka tai mikä tuntuu olevan toiminnan keskiössä? Harrastaja? Valmentaja? Toiminnan

järjestäjä? Minkä viestitään olevan keskiössä? Onko virallisen viestinnän ja koetun todellisuuden välillä epäsuhtaa?

Joskus keskiössä voidaan havaita olevan harrastuksen vetäjän tai toimintaa järjestävän tahon rakenne.

Minkälaisessa tilanteessa voidaan kokea vetäjän olevan keskiössä? Mitä se tarkoittaa toiminnalle? Entäpä jos keskiössä tuntuukin olevan rakenne, jossa toimintaa toteutetaan (seura, koulu tms.)? Miten se näyttäytyy harrastuksen arjessa?

Voidaan myös tarkastella toiminnan yhteyttä ympäröivään maailmaan.

Onko toiminta avointa niin, että luonnollista yhteistyötä tapahtuu muiden alan toimijoiden kanssa? Vai määrittääkö toimintaa ennemminkin sulkeutuneisuus, salamyhkäisyys, ja epäluuloisuus muuta alan toimintaa kohtaan?

Onko keskiössä markkinointi? Sosiaalisen median aikakaudella kuva- ja videomateriaalin käyttäminen ja julkaisu osana tanssin harrastustoimintaa on korostunut.

Voidaankin perustellusti kysyä, kuvataanko harrastuksessa? Kuka julkaisee kuvia tai videoita ja millä foorumilla? Onko kuvaus- ja julkaisuluvat huomioitu asianmukaisesti? Jos harrastuksessa kuvataan, mihin tarkoitukseen kuvamateriaalia saa käyttää? Saavatko kuvauksen kohteet korvausta, jos kyseessä on mainos tai muu myynninedistämisen tarkoitus? Onko kuvauksen kohteilla mahdollisuus saada jälkikäteen poistettua julkaistu kuvamateriaali mielen muuttuessa esim. nuoren kasvun myötä, ja onko siihen olemassa helppo toimintatapa?

Luonnollisestikin fokuksessa voivat yhtä aikaa olla useat asiat. Ne ovat myös todennäköisesti erilaisia asioita toiminnan järjestäjälle kuin harrastajalle tai hänen vanhemmilleen. Kuitenkin toimin-

nan järjestäjästä voi saada paljon tietoa arvioimalla, mikä näyttyy olevan toiminnan keskiössä.

Jos keskiössä ovat harrastajat, miten tämä näyttyy toiminnassa? Onko tärkeintä kenties tavoite, menestyminen, tai voittaminen? Miten se välittyy harrastustapahtuman osapuolille? Vaikuttaako tärkein asia olevan jotain muuta, kuten ilmapiiri, harrastuksesta saatava tunnekokemus tai eväät tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen?

TANSSITILANTEEN OSA-ALUEIDEN POHDINNAN MERKITYS

Kuten jokainen harrastus, myös tanssi kantaa mukanaan historian painolastia. Pyrkimykset esteettisen elämyksen tarjoamiseen, painovoimaa uhmaavaan fyysisyyteen tai henkilökohtaisesta kokemuksesta nousevaan ilmaisuun ovat mahdollistaneet sarjan tämän päivän valossa kestäättömiä toimintatapoja, joita pyritään aktiivisesti tunnistamaan ja purkamaan myös ammatillisella kentällä. Työ on paikoitellen vasta alussa. Onko tanssin olemassaololle oikeutusta nykyisissä muodoissaan, mikäli ideaalien saavuttamiseksi vaaditaan fyysisesti, emotionaalisesti, tai sosiaalisesti rikkovia menetelmiä?

Tanssilla on suuri mahdollisuus tarjota mitä erilaisimpia merkityksellisyyden kokemuksia. Tanssi voi olla taikaa, yhteisöllisyyttä, virtuoosisuutta tai oman kehollisuuden äärelle kulkemista. Se voi olla spektaakkelia, voimaa, räjähdystä ja ilotulitusta. Seuraavan vuosikymmenen kehitystehtäviin kuuluvat vastuun ja rakenteiden merkityksen esiin nostaminen toiminnan jokaisella osa-alueella. Tanssilla voi vaikuttaa, rakentaa ja rikkoa. Tanssilla vaikutetaan, rakennetaan ja rikotaan. On meistä

kiinni, mitä keinoja ja eväitä seuraavan sukupolven ammattilaiset ja harrastajat saavat mukaansa. Luomamme historia kulkee heidän kehoissaan.

Paula Puumalainen on mediatuottaja ja taide- ja taitoainepainotteisen luokanopettajakoulutuksen saanut kasvatustieteen maisteri. Hän on opettanut breakdancea ja muita katutanssilajeja vuodesta 1997 ja työskennellyt tanssijana, tuottajana ja opettajana katutanssi-, lastenkulttuuri- ja tanssikasvatusprojekteissa. Tällä hetkellä hän työskentelee luokanopettajana ja tanssinopettajana Oulussa.

Anniina Jääskeläinen on tanssitaiteilija ja lääkäri, joka on opiskellut Tukholman Dans- och Cirkushögskolanissa (DOCH), Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun tanssitaiteen laitoksella ja Oulun yliopistossa. Anniina on toiminut vuodesta 2004 tanssinopettajana eri ikäisten ja tasoisten tanssijoiden kanssa aina aloittelijoista ammattiin opiskeleviin saakka. Anniina on perustanut helsinkiläisen UrbanApa-yhteisön yhdessä Sonya Lindforsin kanssa. Tästä työstä heille myönnettiin tanssitaiteen valtionpalkinto vuonna 2013. Tällä hetkellä Anniina kirjoittaa väitöskirjaa rintasyövästä ja opettaa tanssia SM-tasolla kilpaileville lapsille ja nuorille.

Sanastoa ja termejä

Monet sanoista ovat laajoja käsitteitä, jotka voivat eri konteksteissa (maantieteellisissä, teoreettisissa, yhteisöissä) tarkoittaa jokseenkin eri asioita. Määritelmistä löytyy, niin kuin aina, eriäviä mielipiteitä. Sanaston määritelmät on koottu käyttämällä yleisiä lähteitä ja noudattaen kirjoittajien omia käsityksiä.

Lisää teemaan liittyvää sanastoa löytyy lopussa olevista linkeistä.

Ableismi. Syrjintä ja ennakkoluulot vammaisia ihmisiä kohtaan. Ableismi on oletus siitä, että henkilön vammaisuus määrittää yksilön ja että vammaiset ihmiset ovat eriarvoisia suhteessa ei-vammaisiin. Tämän lisäksi vammaisia kohtaan liittyy myös oletuksia siitä, mitä he osaavat tai pystyvät tekemään. Ableismia voi esiintyä rakenteellisena tasona, käytöksessä tai kielessä oletuksina, haukkumansanoina tai että vammaiselle puhutaan eri tavoin kuin ei-vammaisille. Vammaisuuden määritelmä on myös itsessään häilyvä, emmekä me välttämättä voi jakaa ihmisiä vammaisiin

ja ei-vammaisiin henkilöihin. Vammaisuus on määrittelemistä, jossa jotkut ihmiset nähdään ”vammaisina”, koska henkilöiden toimintakyky ei vastaa normien mukaisia odotuksia siitä, mihin ihmisen pitäisi ”pystyä”.

Binääri/ei-binääri. Sukupuoli-identiteetti voi olla binäärinen tai ei-binäärinen. Ei-binäärinen on henkilö, jonka sukupuoli-identiteetti ei sovi kaksinapaiseen nainen–mies -jakoon. Hän voi olla esimerkiksi muunsukupuolinen, sukupuoleton tai intersukupuolinen. Lähde: Seta, Sateenkaarisanasto. Muita suomen kielessä käytettäviä sanoja ovat mm. genderfluid, agender, sukupuoleton, demisukupuolinen, muut sukupuolet tai sukupuoli-identiteetit.

Cis. Sanaa cis käytetään kuvaamaan sitä, että henkilön sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu ovat hänelle syntymässä määritellyn sukupuolen ja siihen kulttuurissa yleensä liitettyjen odotusten mukaiset. Suurin osa ihmisistä on cis-sukupuolisia. Cis on vastakohta sanalle trans; sanat ovat alkuaan latinasta, jossa niillä on merkitys ’tällä puolen’ ja ’toisella puolen’. Cis-mies on syntymässä määritelty pojaksi. Cis-nainen on syntymässä määritelty tytöksi. Lähde: Seta, Sateenkaarisanasto.

Eksotisointi. Kun ei-valkoinen ihminen nähdään ainoastaan hänen etnisyytensä ja siihen liittyvien stereotyyppien kautta. Eksotisoinnin avulla käytetään valtaa, esineellistetään ja typistetään ihminen tietyn ryhmän edustajaksi. Lähde: fem-r.fi/sanasto.

Etuoikeudet. Tarkoittaa niitä yhteiskunnallisia etuja, joita ihminen saa vain, koska on syntynyt tiettyyn asemaan. Esimerkkinä cis-etuoikeus eli cis-sukupuoliseksi syntynyt on etuoikeutettu suhteessa transsukupuolisiin, sillä hän ei kohtaa sitä syrjintää ja muita negatiivisia asioita, joita yhteiskunta tuottaa suhteessa transihmi-

siin. Eivät ole absoluuttisia, ovat intersektionaalisia. Eri asia kuin vastoinkäymiset, joita kaikilla ihmisillä on. Lähde: fem-r.fi/sanasto.

Hetero. Hetero, heteroseksuaali eli heteroseksuaalinen ihminen tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa muuta kuin omaa sukupuoltaan olevia ihmisiä kohtaan, käytännössä yleensä mies naista tai nainen miestä. Vaikka tämä viittaa ajatukseen, että sukupuolia olisi vain kaksi, myös jotkut ei-binäärisesti eli muutoin kuin naisiksi tai miehiksi identifioituvat määrittelevät itsensä heteroiksi. Lähde: Seta, Sateenkaarisanasto.

Inklusio. Viittaa siihen, kuinka paljon esimerkiksi johonkin toimintaan tai organisaatioon sisällytetään ihmisiä, jotka saattaisivat muuten jäädä ulkopuolelle tai tulla marginalisoiduksi. Lähde: fem-r.fi/sanasto.

Kehodysforia. Kehon ja identiteettikokemuksen välinen ristiriita, ja tämän aiheuttama ahdistus.

Kulttuurinen omiminen. Feministisessä keskustelussa tarkoitetaan yleensä tapauksia, joissa hallitseva kulttuuri käyttää vähemmistökulttuurin elementtejä, usein taloudellisen hyödyn edistämiseksi, samaan aikaan kun kyseisen kulttuurin edustajat nähdään enemmistön toimesta edelleen alempiarvoisina. Lähde: fem-r.fi/sanasto.

LGBTIQA+ (lesbian, gay, bisexual, trans, intersexual, queer, asexual), usein myös vain LGBT tai suomeksi myös sateenkaari-ihminen tai sateenkaariyhteisö. Jotkut haluavat erotella LGB:n T:stä, koska nämä kolme ensimmäistä kirjainta käsittelevät seksuaalisuutta ja T sukupuolen moninaisuutta. LGBTIQA+ ei ole yhtenäinen joukko, vaan on kyse eri seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, joilla on omia alakulttuureja ja tapojaan.

Nais-/miesoletettu. Käsitteitä nais- ja miesoletettu käytetään joskus, kun halutaan puhua ihmisistä jotka yhteiskunnassa usein *sukupuolitetaan* naisiksi tai miehiksi. Tällä tavalla halutaan tuoda esiin, että sukupuolittaminen ulkoisten attribuuttien mukaisesti on juuri *olettamista*, emmekä me voi tietää miten ihmiset kokevat oman sukupuoli-identiteettinsä.

Seksismi. Ennakkoluulot, häirintä ja syrjintä sukupuolen perusteella. Seksismi on vallankäytön väline, jolla ylläpidetään valtahierarkioita ja *patriarkaattia*. Seksismiä esiintyy institutionaalisella, rakenteellisella, ja yksilötasolla mm. taloudellisen ja sosiaalisen epäoikeudenmukaisuuden ja hyväksikäytön kautta.

Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus. Seksuaalinen suuntautuminen määritellään yleisimmin tunteiden kohteen ja oman sukupuolen perusteella, mikä ei tee siitä aina yksiselitteistä asiaa. Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus on käsite, jolla viitataan koko siihen suuntautumisten kirjoon, mitä ihmisillä on. Lähde: Seta, Seksuaalinen suuntautuminen.

Sukupuolen moninaisuus. Sukupuolen fyysinen kehitys ja sukupuolen kokeminen ihmisillä vaihtelee. Lähde: Seta & Transtukupiste, Sukupuolen moninaisuus, 2015. Sukupuoli on moninainen eikä ainoastaan kaksinaisen ilmiö. Lähde: Transtukupiste, Tietoa sukupuolesta, 2018. Kaikki eivät halua määrittää omaa sukupuoltaan – joskus sukupuolta kuvaavan sanan tilalla saatetaan käyttää vaikkapa sanaa ihminen tai joku jättää kyselylomakkeessa tyhjäksi. Sukupuoli ei myöskään ole pysyvä, vaan saattaa olla muotoutumassa tai se voi mietityttää. Sukupuolen sijasta saatetaankin käyttää sanoja kuten pohtiva.

Sukupuolittaminen. Oletus, että pystymme esimerkiksi ulkonäön, käyttäytymisen tai muun ulkoisen määritelmän perusteella päätte-

lemään henkilön sukupuolen ennestään opittujen normien mukaisesti, on sukupuolittamista.

Trans. Sanaa käytetään kuvaamaan sitä, että henkilön sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu ei ole yksiselitteisesti hänelle syntymässä määritellyn sukupuolen ja siihen yleensä liitettyjen odotusten mukainen. Vastakohtana on cis; sanat ovat alkuaan latinasta, jossa niillä on merkitys 'toisella puolen' ja 'tällä puolen'.

Lähde: Seta, Sateenkaarisanasto.

POC. Lyhenne, joka tulee englannin kielen sanoista People of Color. Sanaalla ei ole olemassa hyvää suomennosta, mutta se on kattotermi, jolla viitataan ei-valkoisiin ihmisiin.

Pronominit muissa kielissä. Esimerkiksi englannin- ja ruotsinkielisissä ryhmissä tulee muistaa kunnioittaa osallistujien valitsemia pronomineja: "she/her, he/him, they/them", "hon, han, hen".

Queer. Jotkut sateenkaarevat ihmiset identifioivat itsensä sanalla "queer". Queeriä käytetään myös etenkin englannin kielessä vaihtoehtoisena ja inklusiivisempänä kattoterminä LGBTIQQA+-termin sijaan. Queer on poliittinen ja usein akateeminen näkökulma ja ajattelumalli, joka kyseenalaistaa yhteiskunnan sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä normeja. Queer voi olla myös identiteetti, joka tarkoittaa, ettei ihminen halua määrittää omaa seksuaalista suuntautumistaan tai sukupuoltaan. Käsite ei ole neutraali, vaan se voidaan kokea myös loukkaavana. Lähde: Seta, Sateenkaarisanasto.

Rasismi. Rasismi on valtarakenne, joka arvottaa jonkun ihmisen tai ihmisryhmän alempiarvoiseksi kuin muut ihmisryhmät. Rakentunut historiallisesti etenkin eugeniikan käsitteiden ja kolonia-

lismien historian päälle. Rasismiin käsitteenä sisältyy oletus syrjivän ryhmän valta-asemasta suhteessa syrjittyyn ryhmään. Lähde:

fem-r.fi/sanasto.

Rakenteellinen rasismi. Lainsäädännön ja erilaisten instituutioiden käytäntöihin ja sääntöihin pohjautuva rasismi. Lähde: fem-r.fi/sanasto.

Rodullistaminen. Rodullistaminen on sosiaalinen prosessi, jossa valta-asemassa olevat liittävät yksilöön tai ihmisryhmään ennakkoluuloja etnisen taustan, uskonnon ja/tai ihonvärin perusteella.

Lähde: fem-r.fi/sanasto.

Rodullistettu. Rodullistettu viittaa henkilöön/ihmiseen, joka kokee yhteiskunnassa rodullistamista. Ks. rodullistaminen Lähde: fem-r.fi/sanasto.

Representaatio. Representaatio tarkoittaa esitystä tai tarkemmin uudelleen esittämistä (kuten englanninkielisessä termissä ”representation”). Representaatiota voi ajatella tapahtumana, jossa esillä oleviin ihmisiin, kuviin tai objekteihin yhdistetään tietynlaisia merkityksiä ja samalla annetaan merkityksiä ympäröivälle maailmalle ja sen sosiaalisille suhteille. Usein esitetyn määritelmän mukaan representaatio on samalla sekä esittävä, edustava että tuottava. Paasonen, Sukupuoli ja representaatio, 2010. Representaatiolla eli esittämällä tai uudelleen esittämällä ei ainoastaan peilata olemassa olevaa maailmaa, vaan myös luodaan uutta todellisuutta. Jos esimerkiksi elokuvassa kaikki henkilöt ovat nuoria, valkoisia, laihoja, toimintakykyisiä, heteroita ja cis-sukupuolisia, ei elokuvan roolitus peilaa todellista yhteiskuntaamme (koska kaikki eivät ole nuoria, laihoja, valkoisia, toimintakykyisiä, cis-heteroita), mutta se luo normatiivisen toiston. ”You can’t be what you can’t see” on usein toistettu slogan, joka viittaa esimerkin voi-

maan. Moninaisella representaatiolla tarkoitetaan usein puhekielessä sitä, että erinäköiset, eri taustaiset ja kaiken kaikkiaan erilaiset ihmiset voisivat olla esikuvia ja esillä ihmisinä yhteiskunnan erilaisissa rooleissa mm. elokuvissa, mediassa, politiikassa, asiantuntijoina ja ammattilaisina.

Valkoisuus. Viittaa sosiaaliseen rakenteeseen, jossa valkoisiksi mielletyt henkilöt nähdään normina, johon ei-valkoisia (”etnisiä”) ihmisiä verrataan. Historiallisista ja yhteiskunnallisista syistä valkoiset ihmiset ovat ryhmänä valta-asemassa suhteessa ei-valkoisiin ihmisiin. Lähde: fem-r.fi/sanasto.

LÄHTEITÄ JA LINKKEJÄ:

Paasonen, Susanna. Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa Tuula Juvonen, Leena-Maija Rossi ja Tuija Saresma (toim.), Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino 2010. s. 39–49.

<http://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>

<http://www.fem-r.fi/sanasto/>

<http://www.esok.fi/stivisuositus/termit/kasitteet-ja-sanasto>

